

Εθνικισμός: από την αντίδραση στη επανάσταση

Σε σχέση με την “Οργάνωση Ουκρανών Εθνικιστών” (1929-1954)

του [Zbigniew Marcin Kowalewski](#) (*)

[Το παρακάτω κείμενο του σύντροφου Ζμπίγκνιεφ Κοβαλέφσκι αποτελείται από 3 μέρη, που δημοσιεύτηκαν στο ελβετικό [Marx21.ch](#). Από αυτά, το πρώτο (α) είχε δημοσιευτεί αρχικά στα πολωνικά, στις 22 Αυγούστου 2026, στο εβδομαδιαίο πολωνικό περιοδικό *Gazeta Wyborcza*, στη στήλη: «Ο Adam Michnik προτείνει», το οποίο -όπως είναι φυσικό- ξεσήκωσε τις διαμαρτυρίες της πολωνικής δεξιάς. Το δεύτερο (β) παρακολουθεί την επαναστατική στροφή της ΟΥΝ και πλαισιώνεται από το τρίτο μέρος, (γ) που είναι η μετάφραση ενός παλιού κειμένου (1944) του Ουκρανού Χόρνοβι, για τη διάλυση της Κομιντέρν. Η μελέτη αυτή του Πολωνού ιστορικού, του ειδικού στην ιστορία της Ουκρανίας, επικεντρώνεται στη δυναμική του ουκρανικού εθνικισμού, μετά την ήττα της οκτωβριανής επανάστασης και την άνοδο του σταλινισμού, και ειδικότερα στο πλαίσιο της πολωνικής κυριαρχίας, στο δυτικό τμήμα της Ουκρανίας. Το εμπειρικό του υλικό, ωστόσο, έχει γενικότερο ενδιαφέρον, καθώς επανασυνδέεται με παρατηρήσεις του κλασικού μαρξισμού, κατά πολύ επιβεβαιώνοντάς τες. Το βλέπουμε, π.χ., (α) στη βία των καταπιεσμένων εθνών (Μαρξ), (β) στην ουσιαστική αντίθεση ανάμεσα σε καταπιεσμένους και σε καταπιεστές (Λένιν), αλλά και (γ) στην αδυναμία των αστικών (“εθνικών”) δυνάμεων να ολοκληρωθούν -στα σημερινά διεθνή καπιταλιστικά πλαίσια- χωρίς διαδικασίες “διαρκούς επανάστασης” (Τρότσκι), δημιουργώντας σημαντικές ρήξεις στο εσωτερικό των εθνικών κινημάτων, όχι μόνο οργανωτικές αλλά και προγραμματικές, που μπορεί να πηγάζουν από την επανάσταση ως την αντίδραση και τανάπαλιν, όπως είναι η περίπτωση της ΟΥΝ -Ο μεταφραστής]

Περιεχόμενα:

Για την “Οργάνωση Ουκρανών Εθνικιστών” (ΟΥΝ)¹:

- Α' Μέρος: Αχτίδες φωτός στο σκοτάδι (1929-1943)
- Β' Μέρος: Στροφή προς τα αριστερά: Χόρνοβι, Πολτάβα και ο επαναστατικός εθνικισμός (1944-1954)
- Γ' Παράρτημα: “Τι σημαίνει η διάλυση της Κομιντέρν;” του Όσιπ Ντιακίβ «Χόρνοβι», 1944

[Μετάφραση Τάσος Αντασιιάδης από τα γαλλικά, *“L'OUN en Ukraine : des lueurs dans les ténèbres”*, [Marx21.ch](#), 30/8/2026 & *“L'OUN, Le tournant à gauche, 1944-1954 : Hornovy, Poltava et le nationalisme révolutionnaire ukrainien”*, [Marx21.ch](#), 7/9/2026.]

1 Κρατήσαμε σε όλο το ελληνικό κείμενο τη λατινική συντομογραφία (“OUN”) για την “Οργάνωση των Ουκρανών Εθνικιστών” (ΟΟΕ - ΟΥΗ – ΟΥΝ) και το ίδιο κάναμε και με τον “Ουκρανικό Επαναστατικό Στρατό” (“UPA”).

Αχτίδες φωτός στο σκοτάδι (1929-1943)

“Αν το απελευθερωτικό κίνημα ενός καταπιεσμένου λαού διαπράξει εγκλήματα κατά του έθνους που κυριαρχεί, η αιτία είναι η εθνική καταπίεση και όχι η βούληση να απελευθερωθεί από αυτήν”. Zbigniew Marcin Kowalewski.

του [Zbigniew Marcin Kowalewski](#)

Η [Πολωνή²] [Irena Krzywicka](#), συγγραφέας και φεμινίστρια ακτιβίστρια, είχε παρατηρήσει, λίγα χρόνια πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ότι «τα ανατολικά σύνορα ήταν πάντα, κατά κάποιον τρόπο, αποικίες της Πολωνίας», αλλά ποιος την διαβάζει σήμερα;

Έθνος-κράτος σε πολυεθνικό έδαφος

Το ίδιο εξηγεί και ο σύγχρονός της ανθρωπολόγος, ο [Józef Obrębski](#), ο οποίος έδειξε πώς

«σε αυτά τα εδάφη, η πολωνική ταυτότητα, από τις ιστορικές της ρίζες, ήταν συνδεδεμένη με την καταπίεση και τη δουλεία των αγροτών» και βασιζόταν «στη λεηλασία: μια άγρια και καταστροφική εκμετάλλευση» του ουκρανικού αγροτικού πληθυσμού. Ο Πολωνός φεουδάρχης «έπρεπε να είναι ένας αδιάκοπος κατακτητής· έπρεπε να αγωνίζεται συνεχώς ενάντια στη σιωπηλή αντίσταση και την κρυφή δολιοφθορά των αγροτών, οι οποίοι κατέστρεφαν τα τόσο μισητά φεουδαρχικά αγαθά, παρόλο που τα είχαν δημιουργήσει οι ίδιοι οι αγρότες».

Για να μην αναφέρουμε τον συγγραφέα [Józef Ignacy Kraszewski](#) (1812-1887), ο οποίος χαρακτήρισε την πολωνική εκμετάλλευση των Ουκρανών αγροτών ως «απάνθρωπο εκβιασμό, εμφανή σχεδόν παντού», ιδίως λόγω των φρικτών συνθηκών διαβίωσης των τελευταίων. Χρειάστηκε να περιμένουμε το σπουδαίο έργο ενός ξένου ιστορικού όπως ο [Daniel Beauvois](#) για να καταλάβουμε (αλλά το καταλάβαμε άραγε πραγματικά;) ότι είχαμε δημιουργήσει στο πέρασμα των αιώνων ένα σύστημα που «μοιάζει πάνω απ' όλα με αποικιακό σύστημα».

Η πολωνική συμβολή στον ουκρανικό εθνικισμό

Όταν η εποχή των σύγχρονων εθνικών κρατών επεκτάθηκε καθυστερημένα στην Ανατολική Ευρώπη, το πολωνικό κράτος, που αναγεννήθηκε [[πολωνική ανεξαρτησία](#)] το 1918, αποτελούσε, αναγκαστικά, μια αναχρονιστική και εφήμερη ανωμαλία. Πράγματι αυτοανακηρύχθηκε εθνικό κράτος, παρότι περιλάμβανε ένα πολυεθνικό έδαφος. Στο μισό αυτού του εδάφους, οι Πολωνοί αποτελούσαν μια πολύ σαφή μειονότητα, ενώ δύο άλλα έθνη, οι Ουκρανοί και οι Λευκορώσοι, αποτελούσαν στο άλλο μισό την συντριπτική πλειοψηφία, ενώ οι ίδιοι χωρίζονταν από τους

² Όλες οι σημειώσεις είναι του μεταφραστή (στα γαλλικά ή στα ελληνικά). Επίσης, για διευκόλυνση του αναγνώστη, όπου μπορέσαμε προσθέσαμε σχετικά links κυρίως στην wikipedia.

ομοεθνείς τους από ένα εθνικό σύνορο. Είχε, επομένως, οικοδομηθεί πάνω σε ένα ναρκοπέδιο που, αργά ή γρήγορα, έπρεπε να εκραγεί.

Ήταν έτσι το ίδιο το πολωνικό κράτος που δημιούργησε συνθήκες ιδιαίτερα ευνοϊκές για την ανάπτυξη του “ολοκληρωτικού” ουκρανικού εθνικισμού. Προσπάθησαν να εξουδετερώσουν αυτή τη βόμβα με αναπολεσματικά μέσα: μέσα από την κρατική αφομοίωση σε ένα αυστηρά συγκεντροποιητικό κράτος, που απέκλειε κάθε εθνική αυτονομία, ή μέσα από εθνική και θρησκευτική αφομοίωση, αλλά και “εξόντωση” -όπως την ονόμασε πολύ εύγλωττα το [Πολωνικό Εθνικό Κόμμα \(SN\)](#). Οι Ουκρανοί εθνικιστές παρακολουθούσαν πάντα στενά τα σχέδια των Πολωνών εθνικιστών για «πολιτική εξόντωσης» των Ουκρανών. Αυτά τα σχέδια έδωσαν ώθηση στον δικό τους “ολοκληρωτικό εθνικισμό”, παρέχοντάς του ταυτόχρονα και μια δογματική βάση.

Η προέλευση του «ολοκληρωτικού εθνικισμού»

Στα μέσα της δεκαετίας του 1950, ο [John Armstrong](#)³ εισήγαγε τον όρο «ολοκληρωτικός εθνικισμός» και σκιαγράφησε την έννοια αυτή στις μελέτες του για την Οργάνωση των Ουκρανών Εθνικιστών (OUN). Έκτοτε, η έννοια⁴ αυτή εξελίχτηκε αρκετά, αν και χωρίς οριστικοποίηση, από τους [Alexander Motyl](#)⁵, [Myroslav Shkandrij](#)⁶, [Roman Wysocki](#)⁷, [Trevor Erlacher](#)⁸, και κυρίως, 60 χρόνια αφότου ο Armstrong άνοιξε τον δρόμο, από τον [Oleksandr Zaitsev](#)⁹.

- 3 **John A. Armstrong (1922-2010)** : Αμερικανοκαναδός πολιτικός επιστήμονας, ειδικός στον εθνικισμό και την Ανατολική Ευρώπη. Το βιβλίο του -“*Ukrainian Nationalism*”, 1939 — 1945. Νέα Υόρκη: Columbia University Press, 1955- αποτελεί πρωτοποριακό έργο σχετικά με την ιδεολογία και την οργάνωση του ουκρανικού εθνικισμού, ιδίως της OUN. Ειδικότερα, επιδιώκει να διαχωρίσει τον ουκρανικό εθνικισμό από τις κλασικές μορφές του ευρωπαϊκού εθνικισμού.
- 4 Σχετικά με την έννοια του **ολοκληρωτικού εθνικισμού** και την εφαρμογή της στις μελέτες για τον ουκρανικό εθνικισμό, προσθέτουμε τις υποσημειώσεις του μεταφραστή στα γαλλικά, στο [Marx21.ch](#).
- 5 **Alexander J. Motyl (γεν. 1953)**: αμερικανο-ουκρανός πολιτικός επιστήμονας, ειδικός στον εθνικισμό, την ΕΣΣΔ και την Ουκρανία. Στα έργα του σχετικά με τον ουκρανικό εθνικισμό, αναλύει τις ιδεολογικές του ρίζες και την εξέλιξη του προς την ακροδεξιά. (βλ. *The Turn to the Right: The Ideological Origins and Development of Ukrainian Nationalism, 1919–1929*. Νέα Υόρκη: Columbia University Press, 1980.
- 6 **Μυρόσλαβ Σκαντρί** (γενν. 1949): καθηγητής ουκρανικής λογοτεχνίας και πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο του Μανιτόμπα. Το έργο του επικεντρώνεται, μεταξύ άλλων, στις σχέσεις μεταξύ εθνικισμού, πολιτισμού και ουκρανικής λογοτεχνίας, καθώς και στον αντισημιτισμό και στις σχέσεις μεταξύ του ουκρανικού και του ρωσικού εθνικισμού (βλ. *Ukrainian Nationalism: Politics, Ideology, and Literature, 1920–1950*. Νιου Χέιβεν: Yale University Press, 2015).
- 7 **Ρόμαν Βισότσκι**: Πολωνός ιστορικός, ειδικός στην ιστορία της Ουκρανίας και κυρίως στην Οργάνωση Ουκρανών Εθνικιστών (OUN). Έχει ασχοληθεί με την ιστορία της OUN, τις δομές της, τα μέλη της και την ιδεολογία της, ιδίως στο πλαίσιο της Πολωνίας της περιόδου μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων. Τα έργα του *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929– 1939 [Η OUN στην Πολωνία, 1918-1939]*. Λούμπλιν: Εκδόσεις του Πανεπιστημίου Μαρίας Κιουρί-Σκλόδοφσκα, 2003 και «*W kręgu integralnego nacjonalizmu. Czynniki nacjonalizmu Dmytra Doncowa na tle myśli nowoczesnych Romanów Dmowskiego. Studium porównawcze*» [Στον κύκλο του ολοκληρωτικού εθνικισμού. Ο ενεργός εθνικισμός του Ντμίτρο Ντόντσοφ υπό το πρίσμα της σύγχρονης σκέψης του Ρομάν Ντμόφσκι], Λούμπλιν: Εκδόσεις του Πανεπιστημίου Μαρίας Κιουρί-Σκλόδοφσκι, 2014, αποτελούν σημαντικές πηγές αναφοράς για την OUN και τον ολοκληρωτικό εθνικισμό.
- 8 **Trevor Erlacher**: Αμερικανός ιστορικός, ειδικός στον ουκρανικό εθνικισμό των αρχών του 20ού αιώνα. Η διατριβή του και το βιβλίο του *Ukrainian Nationalism in the Age of Extremes: An Intellectual Biography of Dmytro Dontsov*, Κέιμπριτζ: Μασαχουσέτη & Λονδίνο, 2021 συνέβαλαν ιδιαίτερα στην ενσωμάτωση του ουκρανικού ολοκληρωτικού εθνικισμού στην ευρωπαϊκή πνευματική ιστορία, εξετάζοντας τις ιδεολογικές του ρίζες και τις συζητήσεις γύρω από το έθνος, τη νεωτερικότητα και το κράτος.
- 9 **Oleksandr Zaitsev (γενν. 1965)**: Ουκρανός ιστορικός, καθηγητής στο Ουκρανικό Καθολικό Πανεπιστήμιο του Λβιβ, πιθανώς αυτός που έχει εμπλακεί πιο άμεσα στη σύγχρονη διατύπωση της έννοιας. Έχει αφιερώσει πολλά έργα στην πνευματική και πολιτική ιστορία του ουκρανικού εθνικισμού. Βλ. ιδίως τη μονογραφία του στα ουκρανικά: *Ukraińskyi intehralnyi natsionalizm (1920–1930-ti roky). Narysy intelektualnoi istorii [Ο ουκρανικός ολοκληρωτικός εθνικισμός (δεκαετίες 1920–1930). Δοκίμια πνευματικής ιστορίας]*. Κίεβο: Krytyka, 2013, καθώς και τα άρθρα του: «Ukrainian Integral Nationalism in Quest of a ‘Special Path’ (1920s–1930s)», *Russian Politics & Law*, τ. 51, αρ. 5, 2013, σ. 11–32· «Φασισμός ή Ουστάσις; Ο Ουκρανικός Ολοκληρωτικός Εθνικισμός των δεκαετιών του 1920–1930 σε Συγκριτική Προοπτική». *Communist and Post-Communist Studies*, τ. 48, 2015, σ. 183

Η σημασία αυτής της έννοιας έγκειται στο ότι επιτρέπει τη διάκριση ανάμεσα στα φασιστικού ή ναζιστικού τύπου κινήματα εθνών που διαθέτουν ήδη κράτος και σε ριζοσπαστικά δεξιά εθνικιστικά κινήματα σε καταπιεσμένα έθνη χωρίς κράτος -να τα διακρίνουμε ακόμη και όταν τα τελευταία επηρεάζονται ιδεολογικά και πολιτικά από τα πρώτα, όπως συνέβη στην περίπτωση της ΟΥΝ. Ο ολοκληρωτικός εθνικισμός, με τη δυναμική ή την εξοντωτική τάση που του είναι εγγενής, εμφανίστηκε, πριν ακόμη ονομαστεί έτσι, στο πλαίσιο ενός αντι-αποικιακού κινήματος τόσο πρώιμου όσο η επανάσταση της Αϊτής¹⁰ στη στροφή του 18ου προς τον 19ο αιώνα, σε μια εποχή που κανείς δεν είχε ακόμη ακούσει για τον φασισμό.

«Μια ξένη και παρασιτική εξόγκωση»

Η δυναμική που θεωρώ ότι καθορίζει αυτόν τον εθνικισμό ή προσδιορίζει τη φύση του εκδηλώνεται ιδιαίτερα στο πλαίσιο του εθνικισμού ενός λαού χωρίς κράτος, τόσο λόγω του αποικιοκρατικής εποίκησης από την πλευρά του κυρίαρχου έθνους όσο και λόγω της κραυγαλέας εθνικής ανισότητας στην πρόσβαση στη γη, που είναι δυσμενής για το έθνος χωρίς κράτος, έστω και αν αποτελεί τη συντριπτική πλειοψηφία στο δικό του έδαφος.

Μόνο στην περιοχή της Βολυνίας, κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, η πολωνική μειονότητα του 15% ασκούσε απόλυτη εξουσία επί της ουκρανικής πλειοψηφίας (ακόμη και σε περιφέρειες όπου το 90% του πληθυσμού ήταν Ουκρανοί, μόνο ένας από καταγωγή Πολωνός μπορούσε να κατέχει τη θέση του νομάρχη) και έλεγχε σχεδόν το 35% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, ενώ η ουκρανική αγροτιά στριμωχνόταν σε μικροσκοπικά αγροκτήματα. Αποκαλυπτικό γεγονός: κατά τη διάρκεια της «αντιπολωνικής δράσης» του Ουκρανικού Επαναστατικού Στρατού (UPA) το 1943, ο αρχιστράτηγός του, Klym Savour, διέταξε «τη διανομή των κολχόζ, των σοβχόζ, των μεγάλων κτημάτων και των εκμεταλλεύσεων που ανήκαν σε πρώην Πολωνούς αποίκους, για να μοιραστούν στους άκληρους και στους μικρούς αγρότες»¹¹.

Πριν από τον πόλεμο, ο συνταγματάρχης [Mykola Stsiborsky](#)¹², μέλος της ηγεσίας της ΟΥΝ, έγραφε:

«Η Πολωνία, αγνοώντας πλήρως τα θεμελιώδη συμφέροντα της αγροτιάς της Δυτικής Ουκρανίας, προσπαθεί να εποικίσει τη Γαλικία και τη Βολυνία με εποίκους (κυρίως πρώην στρατιωτικούς), με σκοπό τόσο την οικονομική της επέκταση όσο και τους πολιτικοστρατηγικούς της στόχους». Γι' αυτό «οι εθνικιστικές αρχές αντιτίθενται αποφασιστικά και ανυποχώρητα σε αυτήν την εχθρική αποικιοκρατία και στις συνέπειές της. Αυτή η ξένη και παρασιτική εξόγκωση στον εθνικό μας οργανισμό θα καταστραφεί συθέμελα».

Προανήγγειλε ταυτόχρονα ότι οι αρχές αυτές θα ενεργούσαν με τον ίδιο τρόπο και στη μελλοντική μετασοβιετική Ουκρανία απέναντι στους Ρώσους αποίκους. «Πρέπει να αναμένεται ότι ένα μεγάλο μέρος όλων αυτών των Μοσχοβιτών, Πολωνών και άλλων ξένων αποίκων που έχουν εγκατασταθεί στην Ουκρανία θα εξοντωθεί υλικά και φυσικά ήδη από τις πρώτες φάσεις της επανάστασης. Τα

-193.

10 Η επανάσταση των σκλάβων στην Αϊτή πέρασε από μια φάση [σφαγών των αποικιοκρατών](#), κυρίως Γάλλων, που έμεινε στην ιστορία ως ιδιαίτερα άγριων -αν και σκοτώθηκαν κάπου 4.000 – 7.000 άνθρωποι, λιγότεροι από άλλες μαζικές σφαγές, π.χ. του 20ου αιώνα. Ας θυμίσουμε για το ελληνικό κοινό ότι η απελευθερωμένη Αϊτή είναι ίσως [η πρώτη χώρα που αναγνώρισε την ελληνική πολιτεία](#), μετά την ελληνική επανάσταση, ήδη από το 1822.

11 Η περιοχή αυτή είχε καταληφθεί από την ΕΣΣΔ τον Σεπτέμβριο του 1939, σε συνέχεια του γερμανο-σοβιετικού συμφώνου, μέχρι τον Ιούνιο του 1941, εξ ου και η παρουσία κολχόζ και σοβχόζ, τα οποία η ναζιστική κατοχή τα συνέχισε για να διευκολύνει τον έλεγχο των αγροτών και τις επιτάξεις.

12 Mykola Orestovych Stsiborskyi 1898-1941.

απομεινάρια αυτής της εχθρικής αποικιοκρατίας θα εξαλειφθούν από τις εθνικιστικές αρχές μέσα από νομοθετικά και διοικητικά μέτρα» με την απέλαση των αποίκων.

Ωστόσο, στα μάτια του [Στεπάν Μπαντέρα](#)¹³, ηγέτη της νέας εθνικιστικής γενιάς, ο Στσίμπορσκι δεν ήταν γνήσιος εθνικιστής: ο Μπαντέρα τον κατέκρινε επειδή ήταν ένας από τους ηγέτες της ΟΥΝ στην εξορία, «που είχαν παντρευτεί εβραίες». Μεταξύ των ακραίων εθνικιστών, ωστόσο, υπήρχαν και εκείνοι που θεωρούσαν ότι «ο αντισημιτισμός είναι μαχαίρωμα στην πλάτη της επανάστασής μας». Όταν η ΟΥΝ διασπάστηκε το 1940, ο Στσίμπορσκι αντιτάχθηκε στον Μπαντέρα¹⁴, τασσόμενος με το μέρος του [Αντρέι Μέλνικ](#)¹⁵, ο οποίος δεν θα συμμετείχε στην «αντιπολωνική δράση»¹⁶.

Μαζί με μερικούς άλλους νεαρούς ακτιβιστές της ΟΥΝ, ο [Mykhailo Kolodzinsky](#)¹⁷ είχε παρακολουθήσει στρατιωτική εκπαίδευση στην Ιταλία κοντά στους Ουστάσι -ακραίους Κροάτες εθνικιστές- και δέχτηκε την επιρροή τους, αν και επιλεκτικά: δεν υιοθέτησε τις φυλετικές τους θεωρίες, αλλά από αυτούς άντλησε την ιδέα να διαμορφώσει ένα στρατιωτικό δόγμα για την ΟΥΝ. Αυτό το διαμόρφωσε πριν από το θάνατό του -τον Μάρτιο του 1939, εκτελέστηκε από τα ουγγρικά στρατεύματα κατά την προσάρτηση της Ουκρανίας των Καρπαθίων. Επισήμως, η ΟΥΝ δεν υιοθέτησε ποτέ αυτό το δόγμα.

Σε αυτό έγραφε ότι, στο πλαίσιο μιας εθνικής εξέγερσης της Ουκρανίας, έπρεπε «να γίνει αποδεκτή η βοήθεια των εθνικών μειονοτήτων, όπως οι Τατάροι, οι Γερμανοί ή οι Βούλγαροι», αλλά «να εξοντωθούν οι εχθρικές δυνάμεις». Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονταν «όλες οι μειονότητες που ήταν εχθρικές προς την ανεξαρτησία της Ουκρανίας», δηλαδή «οι Πολωνοί, οι Μοσχοβίτες και οι Εβραίοι».

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, αυτό το δόγμα θα καθοδηγήσει διαδοχικά δύο ακτιβιστές που ήταν επικριτικοί απέναντι στην ηγεσία της ΟΥΝ η οποία αντιτασσόταν στην ιδέα της συγκρότησης ενός παράνομου ουκρανικού στρατού. Πρώτον ο Ivan Klymiv, γνωστός ως «Legenda», το 1941, στις αρχές του γερμανο-σοβιετικού πολέμου, ιδρυτής του Εθνικού Επαναστατικού Στρατού της Ουκρανίας (UNRA), ο οποίος όμως λειτούργησε κατά τη γερμανική κατοχή μόνο για λίγες εβδομάδες, και στην πραγματικότητα σε εμβρυακό στάδιο -ο Κλύμιβ θα πεθάνει από βασανιστήρια στα χέρια της Γκεστάπο. Και δεύτερον, ο [Dmytro Klyachivsky](#), γνωστός και ως “Klym Savur”¹⁸, και εκείνοι με τους οποίους θα υλοποιήσει το σχέδιο της «αντιπολωνικής δράσης» στη Βολυνία: ο Vassyl Ivakhiv, ή «Σονάρ», και ο [Ivan Lytvynchuk](#), ή «Ivan Dubovyi».

13 Stepan Bandera [1909-1959].

14 ΟΥΝ(b) (=Bandera).

15 ΟΥΝ(m) (=Melnik). Andriy Melnyk (1890-1954).

16 Κατά τη διάσπαση της ΟΥΝ το 1940, στο εσωτερικό της ΟΥΝ(m) (=Μελνίκ), ορισμένες ομάδες τάσσονταν υπέρ του παράνομου αγώνα κατά των Γερμανών και οι μαχητές τους εκτελέστηκαν. Ο ηγέτης τους, Ολέγκ Ολίτς (νούμερο 2 στην ιεραρχία του κόμματος), δολοφονήθηκε στο Ζάξενχαουζεν. Άλλες ομάδες συνεργάζονταν με τους Γερμανούς, συμμετέχοντας στη δημιουργία της μεραρχίας των γριναδιέρων των SS «Γαλικίας». Ο ίδιος ο Αντρέι Μέλνικ δεν ήταν ιδιαίτερα ενεργός πολιτικά, καθώς παρέμενε στη Γερμανία υπό αυστηρό γερμανικό έλεγχο. Η ΟΥΝ(m) δεν αποτέλεσε αντικείμενο ιστορικών συζητήσεων, καθώς βρισκόταν μάλλον στο περιθώριο των σημαντικών γεγονότων της εποχής. Ο ουκρανικός εθνικισμός στη Δυτική Ουκρανία -στη Γαλικία και στη Βολυνία- κυριαρχεί σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ΟΥΝ(b) (=Bandera).

17 Μιχαήλο Κολοτζίβσκι [1902-1939].

18 Ντμίτρο Κλιατσκόβσκι «Κλιν Σαβούρ» [1909-1945].

Η εξόντωση: ποιος είχε την ιδέα ;

Σχετικά με το ουκρανικό ζήτημα, το [Εθνικό Πολωνικό Κόμμα](#) «όχι μόνο διατηρούσε πλήρως την προπολεμική πολιτική εξόντωσης που ακολουθούσε στο θέμα αυτό, αλλά και την ριζοσπαστικοποίησε σημαντικά» και μάλιστα «ανακοίνωνε έναν εξοντωτικό πολιτικό σχεδιασμό εκτοπισμού για τους Ουκρανούς, κατά το πρότυπο των επιχειρήσεων εκτοπισμού που διεξήγαγαν τα καθεστώτα του Χίτλερ και του φασισμού». Έτσι περιγράφεται η στάση αυτού του κόμματος εκείνη την εποχή για το ουκρανικό ζήτημα από το αρχηγείο του Εσωτερικού Στρατού (ΑΚ), της κύριας οργάνωσης της πολωνικής αντίστασης. Αυτό ήταν γνωστό στην ΟΥΝ. Συνεπώς -σύμφωνα με τη λογική των Κλιμ Σαβούρ, Σονάρ και Ντουμπόβι-, το ερώτημα «ποιος θα νικήσει ποιον» ανάγεται στο «ποιος θα δράσει πιο γρήγορα»: το πολωνικό κράτος, το οποίο προς το παρόν υπάρχει μόνο στην παρανομία, και δεν διαθέτει ακόμα τα μέσα για αυτό. Εμείς, στη Βολυνία, με τη συντριπτική εθνική μας πλειοψηφία, διαθέτουμε τα μέσα. Ο στρατός που θα δημιουργήσουμε θα μας εξασφαλίσει την αποτελεσματικότητα.

Η πολιτική ετερογένεια του ουκρανικού εθνικισμού

Η ιστορία των απελευθερωτικών κινημάτων των αποικιοκρατούμενων και καταπιεσμένων λαών στον 20ό αιώνα δείχνει ότι όσο περισσότερο αυτά τα κινήματα κυριαρχούνται από συγκεκριμένες πολιτικές οργανώσεις, τόσο περισσότερο γίνονται ετερογενή, με πολλαπλά ιδεολογικά και πολιτικά ρεύματα, που κυμαίνονται από τη δεξιά έως την αριστερά. Ανταγωνιστικές τάσεις, που διαμάχονται για την κυριαρχία τους, συνεργάζονται μεταξύ τους, μερικές φορές ακόμη και με ανταγωνιστικό τρόπο, κάτι που συχνά αποκαλύπτεται σε καταστάσεις ξαφνικής κρίσης. Τότε συμβαίνει να γίνεται μια «ανατροπή της κυρίαρχης τάσης»: ορισμένες τάσεις χάνουν την κυρίαρχη θέση τους, ενώ εκείνες που μέχρι τότε ήταν υποταγμένες παίρνουν το πάνω χέρι. Η ιστορία του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου της Αλγερίας (FLN) ή του Ιρλανδικού Δημοκρατικού Στρατού (IRA) συγκαταλέγονται στα πολλά εύγλωττα παραδείγματα τέτοιων εσωτερικών δυναμικών.

Όταν, το 1929, η ΟΥΝ ιδρύθηκε, στο συνέδριό της στη Βιέννη, η Μόσχα, μέσω της Κομιντέρν και με τη βοήθεια ορισμένων Πολωνών κομμουνιστών, είχε μόλις εκδιώξει από το [πολωνικό και στην παρανομία] [Κομμουνιστικό Κόμμα της Δυτικής Ουκρανίας](#) (KPZU) τον «σουμσκισμό»¹⁹, δηλαδή πλειοψηφικό ρεύμα που αρνιόταν να υποταχθεί στην εξουσία του και το οποίο ήταν, στην πραγματικότητα, ανεξαρτησιακό.

Ο κομμουνισμός χάνει έδαφος, ο εθνικισμός κερδίζει

«Για να εξηγήσουμε την άνθηση του ουκρανικού εθνικιστικού κινήματος στη Γαλικία κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1920, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την ταυτόχρονη παρακμή του κομμουνιστικού κινήματος», είχε ήδη παρατηρήσει εδώ και αρκετά καιρό ο [Marko Bojczun](#)²⁰. Επιπλέον, ενώ μέχρι τότε οι κύκλοι ακτιβιστών της ουκρανικής νεολαίας στην Πολωνία είχαν, στην παρανομία, τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ δύο ριζοσπαστικών ρευμάτων, του εθνικισμού και του κομμουνισμού, το τελευταίο είχε πλέον χάσει εντελώς την ελκυστικότητά του. Πολλοί από εκείνους που παλαιότερα θα είχαν επιλέξει το KPZU στράφηκαν, επομένως, προς την ΟΥΝ. Το φαινόμενο

19 «Σουμσκισμός», πλειοψηφικό ρεύμα του KPZU, από το όνομα του [Alexander Shumsky](#), πρώην ηγέτη του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ουκρανίας ([μποροτβιστών](#)), υπέρμαχου της ουκρανοποίησης της Σοβιετικής Ουκρανίας, ο οποίος είχε τότε απομακρυνθεί από το αξίωμα του λαϊκού επιτρόπου Παιδείας από τον Στάλιν, με την κατηγορία της «εθνικιστικής παρέκκλισης».

20 Μάρκο Μπόιτσουν [1951-2023], Βρετανός ιστορικός, πολιτικός επιστήμονας και οικονομολόγος ουκρανικής καταγωγής.

αυτό επαναλήφθηκε μετά το 1933, στη συνέχεια του [Χολοδόμορ](#) στη Σοβιετική Ουκρανία, όταν η αλήθεια σχετικά με τον λιμό έφτασε στη Γαλικία: ένα μέρος εκείνων που είχαν τότε αποχωρήσει από το ΚΡΖΥ ή είχαν παραιτηθεί από την ένταξή τους σε αυτό εντάχθηκαν στις τάξεις των εθνικιστών.

Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι μετατράπηκαν σε ακραίους εθνικιστές. Αντίθετα, συχνά συνέβαλαν σε μια ακόμη πιο έντονη ετερογένεια στην ΟΥΝ από ό,τι στο παρελθόν και όξυναν τις ανταγωνιστικές πτυχές της συνεργασίας στο εσωτερικό της. Όπως θα δούμε, ο Mykhaylo Stepaniak αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα από αυτή την άποψη: «κομμουνιστής και μέλος της ηγεσίας της ΟΥΝ» -έτσι θα τον περιγράψει, το 2011, η ουκρανική εφημερίδα *Istorytchna Pravda*.

Μια άλλη εμβληματική προσωπικότητα είναι ο Ivan Mitynga²¹, ο οποίος, αν δεν υπήρχε η σταλινική καταστολή του «σουμτσικισμού» στο εσωτερικό του ΚΡΖΥ, θα ταλαντευόταν πού να ενταχθεί, στο ΚΡΖΥ ή στην ΟΥΝ. Πριν από τον πόλεμο, καθοδηγούσε μια ομάδα με κάποια επιρροή, η οποία, σε ορισμένα σημεία, εξακολουθούσε να αναφέρεται στον ολοκληρωτικό εθνικισμό, ενώ σε άλλα τον αμφισβητούσε ήδη ριζοσπαστικά από τα αριστερά. Ήδη εκείνη την εποχή, υποστήριζε ότι « η ΟΥΝ δεν μπορεί να αντέξει τη δοκιμασία της ιστορίας παρά μόνο ως επαναστατικό κίνημα, ιδεολογικά κοντά στις λαϊκές μάζες της Ουκρανίας, και ιδίως στο προλεταριάτο του Ντονμπάς και των άλλων βιομηχανικών κέντρων» της Σοβιετικής Ουκρανίας. Και ότι η νέα ουκρανική επανάσταση «αποκτά δυναμική μέσα στις ίδιες τις τάξεις του μπολσεβικισμού, και ότι ο μπολσεβικισμός δεν θα εξαλείψει ποτέ αυτές τις νέες δυνάμεις, καθώς τις γεννά ο ίδιος -αυτός αδιάκοπα», ακριβώς όπως είχε ήδη γεννήσει τον εκφραστή του, τον [Mykola Khvylovy](#)²².

Ανατολικός άνεμος στον ουκρανικό εθνικισμό

Το 1941, ο Μιτρίγκα και οι άνδρες του, όπως και άλλες «εκστρατευτικές ομάδες» της μπαντερικής φράξιας της ΟΥΝ (που μόλις είχε συγκροτηθεί) -από εδώ και στο εξής θα αναφερόμαστε μόνο σε αυτήν-, ξεκίνησαν ακολουθώντας τα χνάρια των γερμανικών στρατευμάτων προς τη σοβιετική Ουκρανία. Όταν επέστρεψε, δεν δήλωνε πλέον εθνικιστής, αλλά, με βάση τις δικές του αναφορές, ως «επαναστάτης δημοκράτης». Εφεξής, οι υποστηρικτές του Μιτρίγκα θα υποστηρίζουν πως η ΟΥΝ δεν μπορεί να τύχει υποστήριξης στην Ανατολική Ουκρανία παρά μόνο με την προϋπόθεση ότι δεν θα προωθούσε ούτε μια εθνική δικτατορία, την οποία εκεί την θεωρούσαν φασιστική, «ούτε καν ένα αστικό δημοκρατικό καθεστώς, αλλά θα καλούσε για τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ουκρανικού κράτους βασισμένο στα συμβούλια».

Συμβούλια (=ράντα/σοβιέτ), αυτή είναι η πρώτη και μοναδική μέχρι τότε μορφή δημοκρατίας, που οι μάζες και οι λαοί της Ρωσικής Αυτοκρατορίας είχαν ανακαλύψει παλαιότερα, κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1917: δημοκρατικά εκλεγμένα και πολυκομματικά συμβούλια, πριν υποστούν τη μπολσεβικοποίηση. Με το σύνθημα: «Μόνο σε μια ανεξάρτητη Ουκρανία θα υπερασπιστούμε και θα εμβαθύνουμε τα κοινωνικά κεκτημένα της Οκτωβριανής Επανάστασης», οι οπαδοί του Μιτρίγκα αποχώρησαν σύντομα από την ΟΥΝ. Διαφοροποιήθηκαν τόσο πολύ από αυτήν, ώστε, με την εξαίρεση του ίδιου του Μιτρίγκα, που σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου, ολόκληρη η ηγετική τους ομάδα, που βρισκόταν στην εξορία μετά τον πόλεμο, συμπεριλαμβανομένου του Μπόρις Λεβίτσκι²³ (ο οποίος αργότερα έγινε «εξαιρετικά πολύτιμος» συνεργάτης του Ζέρζι

21 Ιβάν Μιτρούγκα [1907-1943].

22 Μύκολα Χβίλοβι [1893-1933], μπολσεβικός αγωνιστής, συγγραφέας, ηγέτης της Ελεύθερης Ακαδημίας Προλεταριακής Λογοτεχνίας ([VAPLITE](#), 1926-1928), υποστηρικτής της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας.

23 Borys Levitsky [1915-1984]

Γκιντρόιτς²⁴), ίδρυσε μαζί με τους Ουκρανούς μαρξιστές που υποστήριζαν την ανεξαρτησία ένα κοινό κόμμα με το όνομα, τόσο χαρακτηριστικό του Μιτρίγκα , «[Ουκρανικό Δημοκρατικό Επαναστατικό Κόμμα \(URDP\)](#)».

Ούτε ο Μιτρίγκα ούτε ο Στεπανιάκ έχουν μέχρι σήμερα αποτελέσει αντικείμενο καμίας μονογραφίας, ούτε καν υπάρχει και καμία συλλογή των κειμένων τους, καθώς η σκέψη και η πολιτική τους δραστηριότητα προκαλούν βαθιά αμηχανία στους ιστορικούς, ιδίως σε εκείνους που ασκούν «ιστορική πολιτική». Μεταξύ πολλών άλλων γεγονότων που θα συζητηθούν εδώ, δεν παίρνουν υπόψη τους ούτε καν, για παράδειγμα, το εξής γεγονός (που ωστόσο το έχει επισημάνει ο Τίμοθι Σνάιντερ και επιβεβαιώνει και ο Περ Άντερς Ρούντλινγκ): ότι πριν από τον πόλεμο, στη Βολυνία, υπήρξε έντονη συνεργασία μεταξύ της ΟΥΝ και του ΚΡΖΥ, το οποίο είχε αποδειχθεί εντυπωσιακά λιγότερο σταλινικό σε αυτή την περιοχή. Στη βολυνιακή Πολέσια, κατά το καλοκαίρι του 1939, η κομμουνιστική οργάνωση, που είχε επιβιώσει από τη διάλυση του ΚΡΖΥ (καθώς και του πολωνικού κόμματος) από τον Στάλιν, συγκρότησε μάλιστα μαζί με την ΟΥΝ μια κοινή στρατιωτική οργάνωση, βραχύβιας διάρκειας.

«Η τρομοκρατία είναι κακή ιδέα»

Η μεγάλη ποικιλομορφία της ΟΥΝ αποκαλύφθηκε πλήρως κατά την πρώτη επέτειο της ανακήρυξης από την ΟΥΝ μιας -εφήμερης- ουκρανικής κυριαρχίας, αμέσως μετά την κατάληψη του Λβιβ από τα γερμανικά στρατεύματα, τον Ιούνιο του 1941. Η γερμανική επίθεση και η υποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων συνοδεύτηκαν τότε από κύματα δολοφονικών αντισημιτικών πογκρόμ, καταστολές εναντίον των κομμουνιστών και πράξεις βίας εναντίον των Πολωνών. Σε μια επίσημη παράνομη έκδοση της ΟΥΝ, δημοσιεύθηκε ένας απολογισμός των γεγονότων του προηγούμενου έτους, υπογεγραμμένος με ψευδώνυμο, ο οποίος επικρίνει αυστηρά πολλές ενέργειες των εθνικιστών. Φαίνεται ότι η κριτική ήταν τόσο διαδεδομένη εντός της ΟΥΝ, ώστε η ηγεσία έκρινε σκόπιμο, ή και αναγκαίο, να της αφήσει έναν ελεγχόμενο χώρο.

Το Λβιβ υπό ναζιστική κατοχή

Ο συγγραφέας, αφού εξηγεί ότι «τα συναισθήματα, όπως η εκδίκηση, δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματική πολιτική δράση», καταδικάζει έντονα την τρομοκρατία εναντίον των «Πολωνών, των Εβραίων, των Ρωμαιοκαθολικών Ουκρανών», αλλά και των Ουκρανών που «εκρωσικοποιήθηκαν και πολωνικοποιήθηκαν στις μεγάλες πόλεις». «Εξάλλου», όπως επισημαίνει, «αν κάποιος ήταν κομμουνιστής από πεποίθηση, έπρεπε να τον μετατρέψουμε σε εθνικιστή» . «Όσον αφορά τους Εβραίους, πολύ πριν από τον πόλεμο, η αρχή είχε καθοριστεί σαφώς: η στάση μας απέναντί τους είναι εξαιρετικά αρνητική, αλλά δεν συμμετέχουμε σε κανένα πογκρόμ. Παρ' όλα αυτά, υπήρξαν περιπτώσεις όπου πολιτικά ανώριμα ουκρανικά στοιχεία παρασύρθηκαν σε πράξεις πογκρόμ». Στο εσωτερικό της ΟΥΝ, το κάθε μέλος καταλάβαινε ότι στην πραγματικότητα δεν επρόκειτο για «περιστατικά» ούτε για «πολιτικά ανώριμα στοιχεία» που «παρασύρθηκαν», αλλά ότι επρόκειτο για τη φωνή εκείνων που καταγγέλλουν την ενεργή συμμετοχή και τον ηγετικό ρόλο πολλών εθνικιστών στα πογκρόμ.

24 Jerzy Giedroyc: διευθυντής του Πολωνικού Λογοτεχνικού Ινστιτούτου στο Παρίσι μεταξύ 1946 και 2000, ο οποίος υποστήριζε την πολωνική δημοκρατική αντιπολίτευση και εργάζονταν υπέρ μιας πολωνο-ουκρανικής συνεννόησης.

«Χωρίς μεγάλους γαιοκτήμονες ούτε καπιταλιστές, χωρίς κομμουνιστική δικτατορία»

Το 1943, η ΟΥΝ βρέθηκε σε κατάσταση κρίσης. Στη Γαλικία, τα ηγετικά της όργανα βίωναν τότε βαθιές πολιτικές διαιρέσεις. Πολλοί θεωρούσαν ότι η παραμονή στην παρανομία ήταν παραλυτική και αναποτελεσματική, και ζητούσαν να εμπλακούν στον ένοπλο αγώνα. Ο Μύκολα Λεμπέντ²⁵, ο οποίος ασκούσε προσωρινά τα καθήκοντα του προέδρου κατά την απουσία του Μπαντέρα, που ήταν φυλακισμένος στο Ζάξενχαουζεν, αντιτάχθηκε ανοιχτά στην ιδέα να ξεκινήσει ένας ανταρτοπόλεμος. Απέναντι σε αυξανόμενη κριτική, παραιτήθηκε από το αξίωμά του. Το αξίωμα αυτό ανέλαβε -στο πλαίσιο ενός πλέον συλλογικού διευθυντηρίου- ο Ρομάν Σουκέβιτς²⁶, εκπρόσωπος του στρατιωτικού σκέλους της οργάνωσης. Παράλληλα, ένας άνεμος ιδεολογικών αλλαγών φυσούσε από την Ανατολή. Όσοι είχαν σταλεί στη σοβιετική Ουκρανία που βρισκόταν υπό γερμανική κατοχή επέκτειναν τις δραστηριότητες της ΟΥΝ όχι μόνο στο Κίεβο, αλλά ακόμη και στα μεγάλα βιομηχανικά και εργατικά κέντρα του Ντονμπάς. Από εκεί, άρχισαν να απαιτούν ιδεολογικές και προγραμματικές αλλαγές.

«Κάτω το σύνθημα “Η Ουκρανία στους Ουκρανούς”», δήλωναν. Εδώ, ο λαός δεν το αποδέχεται, το θεωρεί σοβινιστικό. Συνδέουν τον εθνικισμό με τον φασισμό. Αυτό που θέλουν είναι «μια ανεξάρτητη Ουκρανία, χωρίς μεγάλους γαιοκτήμονες ούτε καπιταλιστές, και χωρίς τη δικτατορία του Κομμουνιστικού Κόμματος», με μια δημοκρατία των συμβουλίων. Δεν έχει νόημα να αναζητήσει κανείς εδώ υποστήριξη από την παλαιά γενιά των πετλιουριστών²⁷. Πρέπει να την αναζητήσουμε στη νεότερη γενιά, που έχει ήδη εκπαιδευτεί στην ΕΣΣΔ, ιδίως μεταξύ της πιο πολιτικοποιημένης νεολαίας της Κομσομόλ (σύμφωνα με την αρχή: «Αν είναι κομμουνιστής από πεποίθηση, κάν' τον εθνικιστή»). Σε αυτή τη γενιά απευθύνονται οι ιδέες του κομμουνιστή και υπέρμαχου της ανεξαρτησίας Χβίλοβι²⁸, ο οποίος αυτοκτόνησε το 1933 ως ένδειξη διαμαρτυρίας ενάντια στον Χολοδομόρ. Θα μας ακολουθήσουν, στο όνομα της ιδέας της ανεξαρτησίας, αλλά με την προϋπόθεση ότι το πρόγραμμα θα αλλάξει. Αυτό που είχε προαναγγείλει ο Μιτρίγκα πολύ νωρίτερα επιβεβαιώθηκε. Ο “ολοκληρωτικός εθνικισμός” δεν είχε εδώ καμία πιθανότητα να υποστηριχθεί και εδώ ακριβώς τον απέρριψε η ΟΥΝ. Μετά τον πόλεμο, στην εξορία, ο Λεβ Τσανκόφσκι²⁹ θα αφιερώσει ένα βιβλίο σε αυτή την εμπειρία· ο Γιέβγκεν Σταχίβ³⁰ θα διηγηθεί εκτενώς και επανειλημμένα τη δική του εμπειρία, αυτή του Ντονμπάς.

«Ο UPA έχει απαξιωθεί»

Ο Βασίλ Κουκ³¹, ο οποίος είχε σταλεί εκεί από τη Γαλικία και πλέον ηγείτο του παράνομου δικτύου της ΟΥΝ στη νοτιοανατολική Ουκρανία, με έδρα το Ντινπροπετρόφσκ, υποστήριξε τις ολοένα και πιο πιεστικές απόψεις των μαχητών του. Τον Αύγουστο του 1943, η αντιπροσωπεία τους στο 3ο Έκτακτο Συνέδριο της ΟΥΝ απαίτησε την υιοθέτηση ενός νέου προγράμματος, του οποίου παρουσίασε το σχέδιο. Οι εκπρόσωποι της Βολυνίας το υποστήριξαν σθεναρά. Το συνέδριο ψήφισε ότι, στις γραμμές της ΟΥΝ, «οι αγρότες, οι εργάτες και η διανοήση» αγωνίζονταν:

- «για την εθνική και κοινωνική απελευθέρωση»,

25 [Mykola Lebed](#) [1909-1998].

26 [Roman-Taras Osypovych Shukhevych](#) [1907-1950].

27 Ο Σίμον Πετλιούρα [[Symon Vasyliovych Petliura](#)] ήταν μια προσωπικότητα του ουκρανικού εθνικισμού, πρόεδρος του Διευθυντηρίου της Λαϊκής Δημοκρατίας της Ουκρανίας, Φεβρουάριος 1919-Οκτώβριος 1920.

28 [Mykola Khvylovy](#) [1893-1933].

29 [Lev Shankovsky](#) [1903-1995].

30 [Yevhen Pavlovych Stakhiv](#) [1918-2014].

31 [Vasyl Stepanovych Kuk](#) [1913-2007].

- για ένα ουκρανικό κράτος «χωρίς μεγαλοκτηματίες, χωρίς καπιταλιστές και χωρίς μπολσεβίκους επιτρόπους»,
- «για τη δωρεάν παραχώρηση στους αγρότες στις δυτικές περιοχές της Ουκρανίας όλων των γαιών των μεγάλων γαιοκτημόνων, των μοναστηρίων και της Εκκλησίας»,
- «για να είναι η μεγάλη βιομηχανία εθνική και κρατική ιδιοκτησία, και η μικρή βιομηχανία συνεταιριστική και κοινοτική»,
- «για τη συμμετοχή των εργατών στη διοίκηση των επιχειρήσεων»,
- «για την ελευθερία του Τύπου, της έκφρασης, της σκέψης, των πεποιθήσεων, της θρησκείας και της κοσμοθεωρίας»,
- «για την πλήρη ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών»,
- «για το πλήρες και ανεπιφύλακτο δικαίωμα των εθνικών μειονοτήτων να καλλιεργούν τη δική τους εθνική κουλτούρα»,
- «για την ισότητα όλων των Ουκρανών πολιτών, ανεξαρτήτως εθνικότητας».

Πρόκειται για ένα ψήφισμα χωρίς προηγούμενο. Θεωρητικά, ανέτρεπε τον ολοκληρωτικό εθνικισμό μέσα στην ΟΥΝ. Αλλά λέμε “θεωρητικά”, γιατί ακριβώς την ίδια στιγμή ο εθνικισμός αυτός έφτανε στο αποκορύφωμά του στη Βολυνία.

Οι σφαγές της Βολυνίας

Ο Κλυμ Σαβούρ ίδρυσε τότε με δική του πρωτοβουλία τον Ουκρανικό Επαναστατικό Στρατό (UPA) στη Βολυνία και διακήρυξε ότι το επιτελείο του αποτελούσε την ανώτατη επαναστατική αρχή για ολόκληρη την Ουκρανία. Την ΟΥΝ την ενσωμάτωσε μέσα στον UPA ως πολιτικό του όργανο, υποβιβάζοντάς την οργανωτικά για τα μετόπισθεν και την διάλυσε εντός των δομών του. Με άλλα λόγια, η ΟΥΝ έχασε στη Βολυνία την πολιτική της υπεροχή της στο εθνικιστικό κίνημα, ενώ ο Κλυμ Σαβούρ και ο UPA που του ήταν υποταγμένος έπαψαν de facto να εξαρτώνται από την κεντρική ηγεσία της οργάνωσης.

Η κατάσταση «εντός του εθνικιστικού στρατοπέδου ήταν πολύ περίπλοκη: η ΟΥΝ της Βολυνίας διέλυσε την ΟΥΝ από οργανωτική άποψη», διηγείται ο Λεβίτσκι, ενώ ταυτόχρονα «η «ανατολική» ΟΥΝ διέλυσε την ΟΥΝ σε ιδεολογικό επίπεδο, αναπροσανατολίζοντας ολόκληρη τη νοοτροπία και την ιδεολογία της προς νέες κατευθύνσεις, και ταυτόχρονα η ΟΥΝ της Γαλικίας, εν μέσω διενέξεων, αναζητούσε και αυτή στην ουσία κάτι καινούργιο», έστω και αν «αποθαρρυσμένη και ομορποτιστική, συνέχιζε να σιγοβράζει, ως συνήθως, στο δικό της ζουμί».

Τον Ιούλιο του 1943, η ηγεσία της ΟΥΝ δημοσίευσε μια έκκληση προς τους Πολωνούς, διακηρύσσοντας ότι «το κοινό πεπρωμένο που μας ένωσε και ο αγώνας μας ενάντια στους εισβολείς του Βερολίνου και της Μόσχας για τα δικά μας κράτη απαιτούν μια συμφωνία μεταξύ των δύο εθνών», ότι με βάση ένα «κοινό μέτωπο αγώνα όλων των υποδουλωμένων εθνών», αυτή η συμφωνία έπρεπε να εγγυηθεί «ελεύθερα εθνικά κράτη για τον ουκρανικό και τον πολωνικό λαό στα εθνογραφικά τους εδάφη».

Ωστόσο, εν τω μεταξύ, ο Κλυμ Σαβούρ, ενεργώντας και πάλι με δική του πρωτοβουλία, ξεκίνησε μια «αντιπολωνική δράση» -μια αιματηρή εθνοκάθαρση, που οι Πολωνοί ιστορικοί χαρακτηρίζουν ως «σφαγή της Βολυνίας»³². Όταν η είδηση αυτής της «αντιπολωνικής δράσης» έφτασε στη Γαλικία, στο εσωτερικό της κεντρικής ηγεσίας -η οποία ήταν ήδη πολύ αποπροσανατολισμένη σχετικά με τα γεγονότα στη Βολυνία-, ο Λεμπέντ και ο Στεπανιάκ εκτίμησαν πως «ο UPA έχει απαξιωθεί λόγω

32 Η «σφαγή της Βολυνίας» κορυφώθηκε τον Ιούλιο-Αύγουστο του 1943.

των εγκληματικών ενεργειών του εναντίον του πολωνικού πληθυσμού». Βρίσκονταν όμως στη μειοψηφία, καθώς η υιοθέτηση μιας τέτοιας στάσης θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε διάσπαση με τους εθνικιστές της Βολυνίας.

Ένας μαρξιστής στην ηγεσία της ΟΥΝ

Ο Μιχαήλο Στεπανιάκ³³, «σουμσκιστής», είχε υπάρξει ακτιβιστής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Δυτικής Ουκρανίας, από το οποίο αποχώρησε τη δεκαετία του 1930 λόγω των ριζοσπαστικά αντισταλινικών του θέσεων, καθώς και υπέρ της ανεξαρτησίας. Το είχε κάνει υπό πολύ ιδιαίτερες συνθήκες, τις οποίες θα διηγηθεί ο φίλος του Λεβίτσκι. Όταν, το 1936, στην γενέτειρά του, το Μπερεζάνι, εθνικιστές είχαν σκοτώσει έναν «σουμσκιστή» ακτιβιστή αγρότη, «προτρέχοντας (ή ίσως εκτελώντας) την θανατική ποινή που είχαν επιβάλει οι σταλινικοί πράκτορες σε αυτόν τον πιστό στην Ουκρανία κομμουνιστή», ο Στεπανιάκ, «βιώνοντας ως τραγική την έλλειψη οράματος των εθνικιστών ακτιβιστών, αποφάσισε να ενταχθεί στην οργάνωσή τους προκειμένου να ασκήσει επιρροή από τα μέσα και να ανακατευθύνει σωστά τον αγώνα τους».

Ως δικηγόρος, υπερασπιζόταν τους εθνικιστές ενώπιον των πολωνικών δικαστηρίων και συνεργαζόταν μαζί τους, ιδίως στις εκπαιδευτικές τους σχολές, δίνοντας διαλέξεις για τη σοβιετική ΝΕΠ, για τη φύση του σταλινικού καθεστώτος και για την κυριαρχία του στην Ουκρανία. Κατά την πρώτη σοβιετική κατοχή, προσχώρησε στην ΟΥΝ. Γρήγορα εντάχθηκε στην ηγεσία της και απολάμβανε ιδιαίτερου κύρους μεταξύ των εθνικιστών. Επεξεργάστηκε σχέδια για την οικοδόμηση κράτους και, ως ταλαντούχος διαπραγματευτής, διεξήγαγε, εκ μέρους της ΟΥΝ, διαπραγματεύσεις, μεταξύ άλλων, με τον μητροπολίτη της Ουκρανικής Ελληνικο-Καθολικής Εκκλησίας, Ανδρέι Σεπτίτσκι³⁴, και με τον Πολωνικό Στρατό του Εσωτερικού. Μαζί με τον Βασίλ Μούντρι³⁵, Ουκρανό αντιπρόεδρο του προπολεμικού πολωνικού κοινοβουλίου, προσπάθησε να συσπειρώσει τους ουκρανικούς ανεξαρτησιακούς κύκλους γύρω από ένα σχέδιο που αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός υπερκομματικού θεσμού, τον οποίο και ίδρυσαν αργότερα³⁶ ο Σούκεβιτς, ο Μούντρι και άλλοι, χωρίς τη δική του συμμετοχή, με την ονομασία [Ανώτατο Ουκρανικό Συμβούλιο Απελευθέρωσης \(UHWR\)](#).

Ήταν πεπεισμένος ότι, παρόλο που, όπως έλεγε, η ΟΥΝ είχε «χάσει κάθε κύρος» λόγω της προηγούμενης συνεργασίας της με τη ναζιστική Γερμανία, παρέμενε η μόνη πολιτική δύναμη πάνω στην οποία υπήρχε η δυνατότητα να οικοδομηθεί μια νέα επαναστατική ανεξαρτησιακή οργάνωση, την οποία και επιδίωκε. Παρέμενε μαρξιστής. Στο πλαίσιο της ηγεσίας του, υποστήριζε τη διάλυση της ΟΥΝ, τη δημιουργία μιας νέας οργάνωσης και την προετοιμασία μιας ένοπλης εξέγερσης κατά του γερμανού κατακτητή, έτσι ώστε να ξεσπάσει πριν από την είσοδο του Σοβιετικού Στρατού στη Δυτική Ουκρανία. Η λογική του για την εξέγερση ήταν παρόμοια με εκείνη που θα υιοθετούσαν ο συνταγματάρχης Γιαν Ρζεπέτσκι [[Jan Rzepecki](#)] και ο στρατηγός Λεοπόλντ Οκουλίτσκι [[Leopold Okulicki](#)] όταν θα αγωνίζονταν μέσα από το επιτελείο του Εσωτερικού Στρατού για να πυροδοτήσουν την [Εξέγερση της Βαρσοβίας](#)³⁷. Αντίθετα, όπως και ο Λεμπέντ, αντιτάχθηκε στη δημιουργία του UPA και στα σχέδια για ανταρτοπόλεμο στα νώτα των σοβιετικών δυνάμεων, μόλις αυτές θα εισέρχονταν στο έδαφος, καθώς θεωρούσε ότι ένας τέτοιος πόλεμος ήταν αδύνατο να διεξαχθεί.

33 Mykhaylo Stepaniak [1905-1967].

34 [Andrey Sheptytsky](#) [1865-1944].

35 [Vasyl Mudry](#) [1893-1966].

36 Τον Ιούλιο του 1944.

37 1 Αυγούστου — 2 Οκτωβρίου 1944.

«Αμοιβαίες μαζικές σφαγές»

Αυτός ήταν που, μετά την παραίτηση του Λεμπέντ, έπεισε την ηγεσία να εκλέξει τον Ρομάν Σούκεβιτς ως νέο πρόεδρο. Ο τελευταίος, ωστόσο, απομακρύνθηκε από το σχέδιο προετοιμασίας της εξέγερσης, που υποστηριζόταν ως τότε από την ηγεσία, και τάχθηκε υπέρ της ενίσχυσης του UPA, προσφέροντας έτσι, στην πραγματικότητα, την υποστήριξή του στον Κλυμ Σαβούρ. Ο Στεπανιάκ ήταν υπέρ των διαπραγματεύσεων με τους «μιτρινγκουιστές» σχετικά με την επιστροφή τους στην ΟΥΝ. Αυτοί έθεταν όρους: απαιτούσαν κριτική των ιδεολογικών αρχών της ΟΥΝ, καθώς και του συνόλου της πολιτικής που είχε ακολουθήσει μέχρι τότε, αποστασιοποίηση από την «αντιπολωνική δράση» του UPA, τιμωρία των ενόχων αυτής της «δράσης», αποκήρυξη του εθνικισμού και αλλαγή του ονόματος της οργάνωσης.

Λίγο αργότερα, κυρίως λόγω των προσπαθειών του -των τόσο επίμονων όσο και άκαρπων- να επιτύχει συμφωνία με τις πολωνικές πολιτικές δυνάμεις, με τις οποίες προσπαθούσε αδιάκοπα να συνομιλεί, ο Στεπανιάκ ήρθε σε σύγκρουση με τον Σούκεβιτς. Όταν, τον Οκτώβριο, ο τελευταίος μετέβη στη Βολυνία, προκειμένου να επιτύχει συμφωνία με τον Κλιμ Σαβούρ, ο Στεπανιάκ, κατά την απουσία του, έπεισε την ηγεσία της ΟΥΝ να δημοσιεύσει μια ανακοίνωση για τις σφαγές στη Βολυνία. Ο Λεμπέντ συμφωνούσε με αυτή την κίνηση. Σε αυτή την ανακοίνωση, που διανεμήθηκε στη Γαλικία με τη μορφή αφίσας, καταγγέλλονταν -χωρίς, φυσικά, να αναφέρεται ονομαστικά ο UPA- οι «αμοιβαίες σφαγές» στη Βολυνία. Εκεί αναφερόταν ότι είχαν λάβει χώρα επειδή, «τόσο από την πλευρά των Πολωνών όσο και από την πλευρά των Ουκρανών, υπήρχαν στοιχεία» που, με γερμανική και σοβιετική επιρροή, «είχαν παρασυρθεί σε έναν ξένο αγώνα» και ότι «όλες οι αυθαίρετες πράξεις τρομοκρατίας, από όπου και αν προέρχονται», θεωρούνταν «έργο ξένων πρακτόρων» και ότι η ΟΥΝ «θα τις καταπολεμήσει αποφασιστικά».

Επέκταση της εθνοκάθαρσης στη Γαλικία

Ο Σούκεβιτς επέστρεψε από τη Βολυνία τον Δεκέμβριο, αφού είχε συνάψει συμφωνία με τον Κλιμ Σαβούρ. Συμφώνησαν ότι, ως πρόεδρος της ΟΥΝ, ο πρώτος θα αναλάμβανε επίσης τη θέση του αρχιστράτηγου του UPA, ενώ ο Κλιμ Σαβούρ, μέχρι τότε αρχιστράτηγος, θα παρέμενε επικεφαλής του UPA της Βολυνίας. Ο Σούκεβιτς απέτρεψε έτσι την απειλή μιας διαφωνίας στη Βολυνία. Σε αντάλλαγμα για τη διατήρηση της ενότητας της ΟΥΝ, υπό την πίεση του Κλιμ Σαβούρ, είχε συμφωνήσει να εμπλέξει την Ουκρανική Λαϊκή Αυτοάμυνα (UNS) της Γαλικίας, η οποία είχε επίσης μόλις υιοθετήσει το όνομα UPA, σε μια «αντιπολωνική δράση» στο έδαφός της. Βεβαίως, επέδειξε κάποια συγκράτηση σε αυτόν τον τομέα σε σύγκριση με ό,τι συνέβαινε στη Βολυνία, αλλά αυτό δεν αλλάζει ουσιαστικά τίποτα: διέταξε την επέκταση της εθνοκάθαρσης στη Γαλικία.

Είχε κρίνει καταδικαστέα τη δημοσίευση, κατά την απουσία του, του ανακοινωθέντος σχετικά με τα γεγονότα της Βολυνίας, το οποίο, αν και αποδίδει τυπικά την ευθύνη και στις δύο πλευρές και δεν αναφέρει τον UPA, στην πραγματικότητα αποτελούσε πράξη αποστασιοποίησης από την «αντιπολωνική δράση». Επιτέθηκε στον Στεπανιάκ ως αντίποινα: διέταξε τη χωροφυλακή του UPA να τον μεταφέρει στη Βολυνία, αυτόν που μέχρι πρόσφατα ήταν ο αρχηγός της ΟΥΝ στη Γαλικία -για να υποβληθεί εκεί σε πολιτική επανεκπαίδευση. Αυτό ήταν λάθος εκ μέρους του. Πράγματι, ο Στεπανιάκ σύντομα συμμάχησε επί τόπου με τον Βασίλ Κουκ³⁸, ο οποίος είχε επιστρέψει από την Ανατολική Ουκρανία λόγω της προέλασης του Σοβιετικού Στρατού, καθώς και με τον Γιακίβ Μπουσέλ³⁹, ο οποίος ηγείτο στη Βολυνία του πολιτικού μηχανισμού της ΟΥΝ, που είχε πλέον

38 [Vasyl Stepanovych Kuk](#) [1913-2007]

39 Yakiv Boussel [1912-1945].

ενσωματωθεί ως πολιτική υπηρεσία στη διοίκηση του UPA της Βολυνίας. Ο Μπουσέλ ήταν υπέρ των ιδεών των «μιτρινγκιστών» και ήταν στην πραγματικότητα, αν και μέχρι τότε διακριτικά, αντίπαλος του Κλιμ Σαβούρ.

Αποδείχθηκε ότι ο Κουκ και ο Μπουσέλ μοιράζονταν την ίδια άποψη με τον Στεπανιάκ σχετικά με την «αντιπολωνική δράση», κάτι που τους είχε ήδη φέρει πιο κοντά, και ότι, γενικά, είχαν ιδεολογικές απόψεις που συνέπιπταν σε μεγάλο βαθμό. Αυτό το τρίο, για πρώτη φορά στην ιστορία της ΟΥΝ, αποτέλεσε τον σκληρό πυρήνα μιας αριστερής πτέρυγας, που μέχρι τότε ήταν διάσπαρτη και αόρατη. Σκοπός της ήταν να «ανατρέψει την κυρίαρχη τάση»: στη συνέχεια της προγραμματικής αλλαγής που είχε ήδη πραγματοποιηθεί τυπικά, να την εμβαθύνει και να την ριζοσπαστικοποιήσει, και, γενικότερα, να αναπροσανατολίσει την ΟΥΝ προς μια νέα πορεία, διαλύοντάς την για να δημιουργήσει στη θέση της μια νέα Λαϊκή Επαναστατική Οργάνωση Απελευθέρωσης.

Η αριστερή πτέρυγα μορφοποιείται

Από τον Ιανουάριο του 1944, ο Κλυμ Σαβούρ όρισε τον Μπουσέλ ως πρώτο του αναπληρωτή, επιφορτισμένο, κατά την απουσία του, να αναλάβει όλα τα καθήκοντά του και να ηγείται ταυτόχρονα και του UPA και της ΟΥΝ στη Βολυνία. Ο Μπουσέλ έδωσε αμέσως οδηγίες στους πολιτικούς υπεύθυνους στο πεδίο που ήταν υφιστάμενοί του: μετά την είσοδο των σοβιετικών στρατευμάτων, «ο πολιτικός προσανατολισμός του έργου μας θα είναι, από την αρχή, αντικαθεστωτικός. Να κατευθύνουμε όλη την προπαγάνδα εναντίον του Στάλιν και της NKVD -εναντίον του καθεστώτος. Το καθήκον της στιγμής θα είναι να ενσωματώσουμε το ρωσικό στοιχείο στον αγώνα κατά του μπολσεβικισμού. Αυτό το κάνουμε διαδίδοντας την ιδέα μας: “Ελευθερία για τους λαούς και για τον άνθρωπο” -διακηρύσσουμε και διεξάγουμε τον αγώνα κατά του μπολσεβικικού ιμπεριαλισμού, και όχι κατά του ρωσικού λαού». Όχι κατά του ρωσικού λαού -σύμφωνα με τη γενική κατεύθυνση της εγκατάλειψης του ολοκληρωτικού εθνικισμού.

Όταν, την άνοιξη, στη Βολυνία, η γραμμή του μετώπου χώρισε τον Κλιμ Σαβούρ από τις κύριες δυνάμεις του UPA και έχασε την επαφή μαζί τους, το πρώτο πράγμα που έκανε ο Μπουσέλ ήταν να αφαιρέσει από τον Ντουμπόβι τη διοίκηση της στρατιωτικής περιφέρειας «Ζαχράβα» (μία από τις τρεις περιφέρειες του UPA στη Βολυνία) και να τον απομακρύνει εντελώς από κάθε στρατιωτική δραστηριότητα. Προηγουμένως, ο Μπουσέλ είχε ήδη ζητήσει μάταια από τον Κλιμ Σαβούρ να λάβει αυτό το μέτρο. Ο Γκρέγκοζ Μότικα⁴⁰ υπογραμμίζει ότι ο Ντούμποβι ασκούσε μεγάλη επιρροή στις αποφάσεις του σχετικά με την «αντιπολωνική δράση», ότι ήταν, μαζί με τον Κλιμ Σαβούρ και τον Σονάρ (ο οποίος είχε ήδη πεθάνει), ένας από τους τρεις που είχαν λάβει την απόφαση αυτή, και ότι το 40% των Πολωνών που δολοφονήθηκαν μέχρι τον Ιούνιο του 1943 στη Βολυνία είχαν βρει το θάνατο στην επικράτειά του.

Ο Τζον-Πολ Χίμκα⁴¹ επιβεβαιώνει ότι η περιοχή υπό τις διαταγές του Ντουμπόβι «*χαρακτηριζόταν από πιο συστηματικές δολοφονίες σε σύγκριση με άλλες περιοχές*». Όπως διαπιστώνεται, έτσι, ο Ντουμπόβι έφερε, μαζί με τον ίδιο τον Κλιμ Σαβούρ, τη μεγαλύτερη ευθύνη για την εθνοκάθαρση, συμπεριλαμβανομένων των μεγάλων σφαγών που διαπράχθηκαν στην πολωνική εργατική πόλη [Γιανόβα Ντολίνα](#) και στη βάση της πολωνικής αυτοάμυνας της [Χούτα Στεπάνσκα](#). Η πολιτική σημασία έτσι αυτού του μέτρου του Μπουσέλ, και στην πραγματικότητα και της τριανδρίας, ήταν τεράστια: στόχευε τον Κλιμ Σαβούρ, συμπεριλαμβανομένης της «αντιπολωνικής δράσης» του.

40 [Grzegorz Motyka](#) [Πολωνός ιστορικός, ειδικός στη «σφαγή της Βολυνίας»].

41 [John-Paul Himka](#) [αμερικανοκαναδός ιστορικός ουκρανικής καταγωγής].

Η Λαϊκή Επαναστατική Οργάνωση Απελευθέρωσης (NVRO)

Στα μέσα Ιουλίου του 1944, υπό τη σοβιετική κατοχή, ο Κουκ, ο Μπουσέλ και ο Στεπανιάκ συγκάλεσαν ένα συνέδριο με τη συμμετοχή δέκα αγωνιστών στα περίχωρα του Ντέρμαν, κατά τη διάρκεια του οποίου εκδόθηκε ειδικά το φυλλάδιο του Στεπανιάκ *“Στη νέα πραγματικότητα”*, το πλήρες κείμενο του οποίου διανεμήθηκε (ενώ μόνο αποσπάσματα είχαν δημοσιευτεί στο περιοδικό της ΟΥΝ *“Ideya i Tschyn”*). Αφού παρουσίασαν μια εις βάθος ανάλυση της φύσης της Σοβιετικής Ένωσης ως «κρατικού μηχανισμού του ρωσο-μπολσεβικικού ιμπεριαλισμού και υπερασπιστή των συμφερόντων αυτού του ιμπεριαλισμού, δηλαδή της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης του ανθρώπου και των εθνών», ο Στεπανιάκ υποστήριξε ότι «η προετοιμασία και η επιτυχής διεξαγωγή της ουκρανικής επανάστασης ισοδυναμεί με την προετοιμασία και την επιτυχή διεξαγωγή της επανάστασης σε ολόκληρη την ΕΣΣΔ». Αυτό σημαίνει, λοιπόν, αφενός, ότι «η έξοδος από την ουκρανική απομόνωση για να εισέλθουμε στην ευρεία αρένα της επανάστασης σε ολόκληρη τη Σοβιετική Ένωση αποτελεί ιστορική αναγκαιότητα», και, αφετέρου, ότι είναι απαραίτητο να οικοδομηθεί μια «επαναστατική πολιτική οργάνωση», που να είναι σε θέση να αναλάβει «το τεράστιο ιστορικό καθήκον να διαδραματίσει το ρόλο του οργανωτή και του ηγέτη της επανάστασης».

Δεν είναι δυνατόν, συνέχιζε ο Στεπανιάκ, να επιτευχθεί αυτό «μόνο μέσω μιας ένοπλης εξέγερσης της οργάνωσής μας, του UPA και παρόμοιων οργανώσεων από άλλα έθνη». Διότι, για να είναι νικηφόρα, «ολόκληρος ο λαός πρέπει να ξεσηκωθεί για να αγωνιστεί, όλες οι δυνάμεις του πρέπει να κινητοποιηθούν», πρέπει λοιπόν «να επαναστατικοποιήσουμε πλήρως τον σημερινό Κόκκινο Στρατό, να διαλύσουμε την κρατική διοίκηση και να προσελκύσουμε το σύνολο της μάζας των στρατιωτών, καθώς και τους καλύτερους διοικητές και διοικητικούς υπαλλήλους -εκείνους που δεν έχουν αποθαρρυνθεί από το καθεστώς και που είναι πιστοί στο λαό- να συστρατευθούν με την επανάσταση. Μόνο έτσι θα μπορέσει ολόκληρος ο λαός να πάρει τα όπλα και να τα στρέψει με επιτυχία εναντίον του άσπονδου εχθρού του». Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει «να αγωνιζόμαστε αδιάκοπα ενάντια στην τάση να περιορίζουμε το σύνολο του επαναστατικού μας έργου στην ύπαιθρο», διότι «στην ιστορία των επαναστατικών κινημάτων, δεν έχει συμβεί μέχρι σήμερα καμία περίπτωση όπου μια επαναστατική ανατροπή να έχει επιτευχθεί από την ύπαιθρο και οι πόλεις να έχουν κατακτηθεί ξεκινώντας από την ύπαιθρο». Οι πόλεις της Ουκρανίας ήταν έντονα ρωσοποιημένες ή πολωνοποιημένες. Ήταν επιτακτική ανάγκη να επεκταθεί εκεί το επαναστατικό πολιτικό έργο και να καταβληθεί κάθε προσπάθεια για να συσπειρωθεί το ευρύτερο δυνατό τμήμα του αστικού πληθυσμού.

Κατά τη διάρκεια του συνεδρίου, ιδρύθηκε η Λαϊκή Επαναστατική Οργάνωση Απελευθέρωσης (NVRO) σε αντικατάσταση της ΟΥΝ, με την τριανδρία που αναφέραμε στην ηγεσία της με πρόεδρο τον Κουκ. Η NVRO φιλοδοξούσε να ηγηθεί της επανάστασης σε ολόκληρη την ΕΣΣΔ, θεωρώντας απαραίτητη τη συμμετοχή του ίδιου του ρωσικού λαού σε αυτήν. Ο Στεπανιάκ έπεσε σύντομα στα χέρια της NKVD. Τρεις εβδομάδες μετά το συνέδριο, εμφανίστηκε ο Κλιμ Σαβούρ. Φαινομενικά, είχε συμβιβαστεί με την κατάσταση: ήταν η NVRO, και όχι η ΟΥΝ, που ενεργούσε στη Βολυνία. Όταν ο Σούκεβιτς και ο Κουκ, καθώς και οι άνδρες τους, ξαναβρέθηκαν στην ίδια πλευρά της γραμμής του μετώπου και ξαναέπιασαν επαφή, οι δύο πλευρές συναντήθηκαν στα τέλη του φθινοπώρου. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης, ο Κλιμ Σαβούρ επέβαλε τη διάλυση της NVRO και την επανένταξη των μελών και των δομών της στην ΟΥΝ.

Σε αντάλλαγμα, ο Κουκ και ο Μπουσέλ πέτυχαν να δεσμευτεί η ΟΥΝ να τηρήσει πραγματικά, στην πράξη, το πρόγραμμα του 1943, κάτι που, μέχρι τότε, δεν ήταν καθόλου προφανές από την πλευρά του Σούκεβιτς και των ανδρών του. Αυτό θα αποκτήσει την πλήρη του σημασία όταν αποδειχθεί ότι, από το εξωτερικό, ο Μπαντέρα αντιτίθεται σε αυτό το πρόγραμμα. Όμως η θέση του θα

απορριφθεί και, το 1950, η παράνομη στη χώρα ΟΥΝ θα συμπληρώσει το πρόγραμμά της: δηλώνοντας ότι είναι «εναντίον της επιστροφής στο καπιταλιστικό και μεγακτηματικό σύστημα», ότι εγγυάται πως, σε μια ανεξάρτητη Ουκρανία, το πολιτικό καθεστώς θα είναι η δημοκρατία, συμπεριλαμβανομένης της «ελευθερίας των πολιτικών και κοινωνικών οργανώσεων».

Θα υπάρχει δημοκρατία σε μια ανεξάρτητη Ουκρανία

Στην εξορία, στα μεταπολεμικά χρόνια, ο Λεβίτσκι θα γράψει (τα πλάγια είναι στο πρωτότυπο):

«Ο μεταβατικός χαρακτήρας της διαιρεμένης ΟΥΝ [ανάμεσα σε μπαντεριστές και σε μελνικιστές] συνδέονταν, κατά τα έτη 1940-1944, όχι μόνο με τον αντιφατικό χαρακτήρα της ιδεολογίας της ΟΥΝ-b. Από αυτόν τον ακόμη ακαθόριστο χαρακτήρα απορρέουν επίσης και οι τακτικές και η πολιτική της πρακτική εκείνων των ετών, που προκαλούν απορίες. Αυτή η πρακτική της ΟΥΝ προκύπτει από το άθροισμα τεράστιων αντιφάσεων, όπου οι πιο ευγενείς πράξεις των οποίων ο άνθρωπος μπορεί να δείξει ότι είναι ικανός συνυπήρχαν με τα πιο κοινά εγκλήματα, την αδελφοκτονία και την τρομοκρατία. Η ηρωική αντίσταση απέναντι στον κατακτητή συνυπήρχε με πράξεις που ρίχνουν ντροπή στην τιμή των Ουκρανών. Αυτά είναι γεγονότα που δεν μπορούμε ούτε να παραλείψουμε ούτε να διαγράψουμε από τη πρόσφατη ιστορία μας. Πρέπει, ωστόσο, να κατανοήσουμε ότι αυτή η πρακτική προέκυψε από την ετερογενή ιδεολογική δομή της ΟΥΝ, από τον συνολικά μεταβατικό της χαρακτήρα. Από εκεί προερχόταν η ετερογένεια του ανθρώπινου δυναμικού μέσα στην ΟΥΝ: οι πρωτόγονοι φανατικοί εθνικιστές, που είχαν ανατραφεί σύμφωνα με τους παλιούς δεκάλογους, ένωσαν «άνετα» εκεί δίπλα σε εντελώς νέους ανθρώπους, οι οποίοι είχαν μεγαλώσει στο πνεύμα των νέων ιδεών. Κατά τη διάρκεια της ιστορικής εξέλιξης, αυτά τα νέα στοιχεία συμπλήρωσαν πλήρως τις τάξεις του ουκρανικού απελευθερωτικού κινήματος».

Αν και δεν διέθετε πολιτικό πνεύμα της κλίμακας εκείνου του Στεπανιάκ, ο Μπουσέλ, με την υποστήριξη του Κουκ, διαμόρφωσε και προώθησε αυτές τις νέες γραμμές. Μετά το θάνατο του Μπουσέλ στα χέρια της NKVD, το 1945 -έξι μήνες μετά τον θάνατο του Κλιμ Σαβούρ-, αυτό το έργο ανέλαβε ο Κουκ, ο οποίος ήταν ήδη αντιπρόεδρος της ΟΥΝ, και στη συνέχεια, μετά τη δολοφονία του Σουχεβίτς από τη NKVD το 1950, ως τελευταίος πρόεδρος, μέχρι τη σύλληψή του από τους Σοβιετικούς το 1954. Αυτοί οι νεοφερμένοι -όπως ο Πέτρο Φεντούν «Πολτάβα»⁴² και ο Όσιπ Ντιάκιβ «Χόρνοβι»⁴³, νέοι δημοκράτες επαναστάτες εθνικιστές- είναι που θα πραγματοποιήσουν μια ριζική ιδεολογική αναδιάρθρωση της οργάνωσης. Ο Πολτάβα, ως υπεύθυνος του ιδεολογικού μηχανισμού, θα απαγορεύσει, με την υποστήριξη της ηγεσίας, τη χρήση κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και των εκδόσεων από τους παράνομους εκδοτικούς οίκους όλων όσων είχε δημοσιεύσει η ΟΥΝ πριν από το 1944, με μοναδική εξαίρεση την προγραμματική απόφαση του 1943.

«Οι αντιλήψεις μας για τον κόσμο τότε, 1929-1939», δηλαδή ο ολοκληρωτικός εθνικισμός, θα γράψει, «είχε ήδη χρεοκοπήσει την εποχή που, στις πολωνικές φυλακές, μας απαγορευόταν να συζητάμε με τους κομμουνιστές, καθώς αυτοί μας συνέτριβαν με τα επιχειρήματά τους, και χρεοκόπησε ακόμη περισσότερο το 1941, όταν φύγαμε προς τα ανατολικά». Στην εσωτερική συζήτηση για την αλλαγή ονόματος της οργάνωσης και την κατάργηση κάθε αναφοράς στον εθνικισμό -κάτι που θα απαιτούσε τη σύγκληση συνεδρίου αντιπροσώπων, αδύνατο να οργανωθεί σε συνθήκες παρανομίας-, υποστήριξε τη διατήρηση της ιστορικής ονομασίας, προσθέτοντας όμως

42 [Petro Fedun](#) «Poltava» [1919-1951].

43 [Osyp Diakiv](#) «Hornovy» [1920-1950].

έναν αναγκαίο προσδιορισμό. Αυτός θα έπρεπε να είναι: «Οργάνωση των Ουκρανών Εθνικιστών - Ανεξαρτησία, Δημοκρατία, Σοσιαλισμός».

Στο γκούλαγκ και από το γκούλαγκ, ο Στεπανιάκ θα προσπαθήσει με επιμονή, για περισσότερα από δώδεκα χρόνια, να οικοδομήσει την NVRO. «Τις ιδέες του Στεπανιάκ», αναγράφεται σε μια έκθεση της KGB σχετικά με την πολιτική του δραστηριότητα στο γκούλαγκ, «τις συμμερίζονται οι πρώην ηγέτες της ΟΥΝ στο σωφρονιστικό στρατόπεδο εργασίας της Βόρκουτα».

Από πού προέρχεται το έγκλημα;

«Υπάρχει στην ανθρώπινη ιστορία κάτι που μοιάζει με ανταπόδοση· και είναι κανόνας της ιστορικής ανταπόδοσης τα εργαλεία της να σφυρηλατούνται όχι από τα θύματα, αλλά από τους ίδιους τους θύτες».

Ποιος το έγραψε αυτό; Μήπως ένας [Γιατσέκ Κουρόν](#), σχετικά με αυτές τις πολωνο-ουκρανικές ιστορικές αντιπαραθέσεις; Θα μπορούσε πραγματικά κανείς να το υποθέσει. Όμως, όχι, είναι ο [Μαρξ](#):

«Οι υπερβολές που διέπραξαν οι εξεγερμένοι σπαχήδες [sepoys] στην Ινδία είναι πράγματι φρικτές, αποτρόπαιες, απερίγραπτες», συνεχίζει, αλλά «όσο αισχρή κι αν είναι η συμπεριφορά των σπαχήδων, δεν είναι παρά μια συμπτωκνωμένη αντανάκλαση της συμπεριφοράς της Αγγλίας στην Ινδία».

[[K.Marx, London, Sept. 4, 1857, The Indian Revolt, New-York Daily Tribune, September 16, 1857](#)]

Όταν, στα μέσα του 19ου αιώνα, οι [σιπάι](#), οι Ινδοί στρατιώτες των αγγλικών αποικιακών στρατών, έστρεψαν τα όπλα τους εναντίον των αξιωματικών τους, έσφαξαν επίσης χιλιάδες Άγγλους και Αγγλο-Ινδούς πολίτες, μεταξύ των οποίων γυναίκες και παιδιά. Ως μαχητές του πρώτου ινδικού πολέμου ανεξαρτησίας, κατέχουν θέση στο εθνικό πάνθεον της Ινδίας.

Από την πλευρά μου, έτσι παρουσιάζω τέτοιες περιπτώσεις, με τις οποίες η ιστορία είναι γεμάτη: αν το απελευθερωτικό κίνημα ενός καταπιεσμένου λαού διαπράξει εγκλήματα κατά του έθνους που κυριαρχεί η αιτία είναι η εθνική καταπίεση και όχι η βούληση να απελευθερωθεί από αυτήν.

[Zbigniew Marcin Kowalewski](#)
Gazeta Wyborcza, 22 Αυγούστου 2026

* Το άρθρο αυτό δημοσιεύθηκε στις 22 Αυγούστου 2026 στο εβδομαδιαίο περιοδικό της πολωνικής εφημερίδας *Gazeta Wyborcza*, στη στήλη «Ο Άνταμ Μίχνικ προτείνει». Η γαλλική μετάφραση από τα πολωνικά, στην οποία βασίστηκε η παρούσα, ελληνική μετάφραση, δημοσιεύτηκε, στις 22/8/2026, στο ελβετικό site [Marx21 ch](#), και την επιμελήθηκε ο ίδιος ο συγγραφέας.

[Μετάφραση από τα γαλλικά: Τάσος Αναστασιάδης]

Στροφή προς τα αριστερά: Χόρνοβι, Πολτάβα και ο επαναστατικός εθνικισμός (1944-1954)

του [Zbigniew Marcin Kowalewski](#) | 6 Σεπ. 2026 |

(“[L’OUN, Le tournant à gauche, 1944-1954 : Hornovy, Poltava et le nationalisme révolutionnaire ukrainien](#)”)

Το παρόν άρθρο γράφτηκε στα γαλλικά για τον ιστότοπο [Marx21.ch](#) σε συνέχεια της ανάλυσης που ξεκίνησε ο συγγραφέας σχετικά με τον ουκρανικό εθνικισμό και την οργάνωσή του, την ΟΥΝ, κατά την περίοδο πριν τον πόλεμο και κατά τα πρώτα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που πρωτοδημοσιεύτηκε στα πολωνικά, 22 Αυγούστου 2026, στο εβδομαδιαίο πολωνικό περιοδικό *Gazeta Wyborcza* και κατόπιν στα γαλλικά [στον ιστότοπο Marx21.ch \(31/8/2026\)](#), απ’όπου και το μεταφράσαμε στα ελληνικά.

Εστιάζει ειδικότερα στα δύο τελευταία έτη του πολέμου και στη μεταπολεμική περίοδο, από το 1944 έως το 1954. Η ΟΥΝ πραγματοποιεί τότε μια στροφή προς τα αριστερά, η οποία την τοποθετεί στο πλαίσιο του δημοκρατικού επαναστατικού εθνικισμού της περιφέρειας.

Αυτό το δεύτερο άρθρο για την ΟΥΝ συνοδεύεται και από ένα κείμενο του κύριου θεωρητικού της, κατά τη δεύτερη αυτή περίοδο, του Όσιπ Ντιακίβ, γνωστότερου με το όνομα “Χόρνοβι” (μεταφρασμένο από τα ουκρανικά από τον Ζμπίγκνιου Μάρσιν Κοβαλέφσκι). Αυτό εξετάζει τη διάλυση της Κομμουνιστικής Διεθνούς [“Κομιντέρν”] από τον Στάλιν, στις 15 Μαΐου 1943, ερμηνεύοντάς την ως ένδειξη καλής θέλησης προς τους αγγλοαμερικανούς συμμάχους του, από τη σκοπιά των καταπιεσμένων λαών.

Χόρνοβι, Πολτάβα και ο ουκρανικός επαναστατικός εθνικισμός

Το δοκίμιο που επισυνάπτεται στο παρόν άρθρο, γραμμένο στις αρχές του 1944, είναι εμβληματικό: σηματοδοτεί την ανάδυση του επαναστατικού-δημοκρατικού εθνικισμού ως ρεύματος που βρίσκεται σε διαδικασία εδραίωσης και προαναγγέλλει την ανατροπή του κυρίαρχου ρεύματος εντός της Οργάνωσης των Ουκρανών Εθνικιστών (ΟΥΝ). Ο συγγραφέας του, Οσίπ Ντιακίβ⁴⁴ (1921-1950), τότε 22 ετών, έμεινε στην ιστορία με το ψευδώνυμο «Χόρνοβι». Στο πλευρό του

44 [Дяків Осип](#) (Osyp Diakiv, «Hornovy», 1921-1950).

Πέτρο Φεντούν, γνωστού ως «Πολτάβα» (1919-1951)⁴⁵, ο οποίος ήταν δύο χρόνια μεγαλύτερός του, θα γινόταν, λίγα χρόνια αργότερα, ένας από τους κύριους θεωρητικούς και ιδεολόγους της ριζοσπαστικής στροφής προς τα αριστερά αυτής της οργάνωσης, η οποία μέχρι τότε κυριαρχείτο από έναν “ολοκληρωτικό εθνικισμό” ακροδεξιάς υφής. Ο Πολτάβα και ο Χορνόβι θα έδιναν τον τόνο σε αυτή τη στροφή και στη βαθιά αναδιάρθρωση της ΟΥΝ, αποβάλλοντας οριστικά την κληρονομιά του ολοκληρωτικού εθνικισμού λόγω της -σύμφωνα με τον Πολτάβα- ιστορικής «αποτυχίας» του.

Η στροφή είχε ξεκινήσει και χωρίς τη συμβολή τους, αρχικά στην άκρη της ανατολικής Ουκρανίας, ήδη από τις πρώτες φάσεις της γερμανικής κατοχής. Η ΟΥΝ είχε τότε εγκαταστήσει τους αγωνιστές της εκεί, μέχρι την καρδιά του Ντονμπάς. Ωστόσο, προσπαθώντας να οικοδομήσουν την οργάνωσή τους σε μια μέχρι τότε άγνωστη σοβιετική πραγματικότητα, σε επαφή με το προλεταριάτο των μεγάλων βιομηχανικών κέντρων, με τη νεολαία των εργατών και των φοιτητών και με μια διανόηση, όλοι εκπαιδευμένοι και πολιτικοποιημένοι από το σοβιετικό καθεστώς, βίωσαν μια πολύ γρήγορη ιδεολογική και πολιτική απογοήτευση. Αυτοί ήταν που, με επικεφαλής τον ηγέτη τους Βασίλ Κουκ, κατάλαβαν πρώτοι ότι ο ολοκληρωτικός εθνικισμός τους -καθαρό προϊόν του επαρχιωτισμού μιας υπανάπτυκτης Γαλικίας- δεν είχε καμία θέση σε αυτή την κοινωνία, όπως είχε διαμορφωθεί από την επανάσταση του 1917, την ανατροπή του καπιταλισμού, τη μπολσεβικοποίηση και τον σταλινισμό, και ότι ανήκε στα σκουπίδια της ιστορίας.

Ως εθνικιστές, είχαν συνειδητοποιήσει -αυτό άλλωστε τους δίδασκαν και στην ΟΥΝ- ότι χωρίς αυτό το τεράστιο τμήμα της Ουκρανίας [ανατολικά], κανένα ουκρανικό κράτος δεν θα μπορούσε να δημιουργηθεί. Και τώρα, κατάλαβαν ότι δεν ήταν η Γαλικία που μπορούσε να επιβάλει τα πρότυπά της σε αυτό το κράτος, αλλά το Ντονμπάς, το Κρίβι Ριχ, η Οδησσός, το Κίεβο. Έτσι, είχαν δύο επιλογές. Η αποχώρηση από την ΟΥΝ ήταν αδύνατη: μετά την πρώτη σοβιετική κατοχή, ήταν η μόνη πολιτική οργάνωση που εξακολουθούσε να δραστηριοποιείται, ικανή να ενεργεί στην παρανομία και να αγωνίζεται για την ανεξαρτησία. Ή να την αναδιαμορφώσουν ριζικά.

Το μήνυμά τους βρήκε γόνιμο έδαφος: βρήκε απήχηση στην αριστερή πτέρυγα της ΟΥΝ, η οποία μέχρι τότε ήταν διάσπαρτη και είχε καταπνιγεί βαριά από τον “ολοκληρωτικό εθνικισμό”. Ωστόσο, στη διοίκησή της συγκαταλέγονταν ήδη ο μαρξιστής Μιχαήλ Στεπανιάκ (1905-1967), καθώς και ο Γιάκιβ Μπουσέλ (1912-1945) στην ηγεσία της ΟΥΝ της Βολυνίας· επίσης ενισχύθηκε και από τον Βασίλ Κουκ (1913-2007), μετά την επιστροφή του από τα ανατολικά. Με την επίδραση του μηνύματος που έφτανε από τα ανατολικά, στις αρχές του 1944, αυτοί οι τρεις άνδρες συνενώθηκαν και ένωσαν τις δυνάμεις τους για να οργάνωσουν την αριστερή πτέρυγα και να ξεκινήσουν τον αγώνα για την ηγεσία της ΟΥΝ. Πέρα όμως από αυτόν τον πυρήνα, η ΟΥΝ είδε να αναδύεται μια νέα γενιά νέων ανθρώπων, που είχαν διαμορφωθεί από τις κρίσιμες εμπειρίες της πρώτης σταλινικής κατοχής και, στη συνέχεια, της ναζιστικής κατοχής, και που είχαν πολύ διευρυμένους ορίζοντες. Με επικεφαλής δύο προσωπικότητες: τον Χορνόβι και τον Πολτάβα.

Από τη μία σοβιετική κατοχή στην άλλη

Και οι δύο προέρχονταν από αγροτικές οικογένειες της Γαλικίας με μέτρια οικονομική κατάσταση. Ο πατέρας του Χόρνοβι είχε υπηρετήσει ως υπαξιωματικός στον [Ουκρανικό Στρατό της Γαλικίας](#) (UHA), ο οποίος, ως ένοπλη δύναμη της [Λαϊκής Δημοκρατίας της Δυτικής Ουκρανίας](#), είχε διεξάγει, από το 1918 έως το 1919, πόλεμο για την ανεξαρτησία εναντίον του αναγεννημένου πολωνικού κράτους. Από το γυμνάσιο, άρχισαν να δραστηριοποιούνται πολύ ενεργά στη Νεολαία

45 [Petro Mykolaiovych Fedun](#), γνωστός με το ψευδώνυμο “Petro Poltava”, (1919-1951).

της ΟΥΝ και, στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της πρώτης σοβιετικής κατοχής της Δυτικής Ουκρανίας (1939-1941), εισήχθησαν στο Πανεπιστήμιο του Λβιβ: ο Χορνόβι για να σπουδάσει φιλοσοφία και ο Πολτάβα ιατρική. Ο Χορνόβι συλλαμβάνεται από τη НКВД για εθνικιστικές δραστηριότητες και καταδικάζεται σε δέκα χρόνια καταναγκαστικής εργασίας, αλλά δραπετεύει από το στρατόπεδο εργασίας όταν ξέσπασε ο γερμανο-σοβιετικός πόλεμος. Συνέχισε τις ανώτερες σπουδές του στο Ποντεμπράντι (στην κατεχόμενη από τη Γερμανία Τσεχία) και, το 1943, γίνεται μέλος της ηγεσίας της Νεολαίας της ΟΥΝ.

Ο Πολτάβα, από την πλευρά του, επιστρατεύτηκε στον Κόκκινο Στρατό και στάλθηκε για στρατιωτική εκπαίδευση στην Οδησσό, μετά την οποία εντάχθηκε στη μονάδα του στην ανατολική Ουκρανία με τον βαθμό του αξιωματικού. Στην αρχή του πολέμου, το 1941, αιχμαλωτίστηκε από τους Γερμανούς, αλλά η πορεία του δεν σταμάτησε από τη φρικτή μοίρα που επεφύλασσε ο ναζισμός στους σοβιετικούς αιχμαλώτους πολέμου. Ως Ουκρανός, απελευθερώθηκε, όπως και δεκάδες χιλιάδες συμπατριώτες του, χάρη στην παρέμβαση ουκρανικών θεσμών που είχαν νομιμοποιηθεί στη Γαλικία από τις αρχές κατοχής. Μετά την απελευθέρωσή του, εργάστηκε στην Ουκρανική Επιτροπή Αρωγής και επανέλαβε τις δραστηριότητές του στις τάξεις, και στη συνέχεια στα διοικητικά όργανα, της Νεολαίας της ΟΥΝ.

Τότε ήταν που ο Χορνόβι και ο Πολτάβα έγιναν φίλοι και, από τότε μέχρι το τέλος της ζωής τους, συνεργάστηκαν στενά. Από το 1944, ήδη υπό τη νέα σοβιετική κατοχή, εργάστηκαν στο κέντρο προπαγάνδας της ΟΥΝ στη Γαλικία, στη συνέχεια στο Ανώτατο Κέντρο Προπαγάνδας της εν λόγω οργάνωσης και στην υπηρεσία πολιτικής εκπαίδευσης του Ουκρανικού Επαναστατικού Στρατού (UPA). Και οι δύο παρακολούθησαν εκπαίδευση υπό τη διεύθυνση του Γιακίβ Μπουσέλ, γνωστού ως «Κιέφσκι», κατά τη διάρκεια της οποίας ο τελευταίος εισήγαγε τη μελέτη του μαρξισμού και της εξέλιξης της ΕΣΣΔ -υπογραμμίζοντας ότι υπήρχε «κατρακύλα της, κατά μήκος μιας κεκλιμένης επιφάνειας, από την ιδέα της οικοδόμησης του παγκόσμιου εργατικού κράτους προς εκείνη της οικοδόμησης της ρωσικής αυτοκρατορίας», με τα ίδια τα λόγια του Μπουσέλ.

«Διαφωνία»: σοσιαλισμός ή αταξική κοινωνία;

Μετά τη σύλληψη του Στεπανιάκ από τη НКВД, τον Αύγουστο του 1944, ο Μπουσέλ έγινε ο κύριος θεωρητικός της στροφής προς τα αριστερά. Όταν σκοτώθηκε από τη НКВД, τον Σεπτέμβριο του 1945, η ηγεσία της ΟΥΝ και το γενικό επιτελείο του UPA υπογραμμίζουν, στο δελτίο τύπου που ανακοίνωνε τον θάνατό του, ότι είχε διαμορφώσει «νέες ιδέες για τον επαναστατικό αγώνα ενάντια στην ΕΣΣΔ και, γενικότερα, ενάντια στο παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό σύστημα στο σύνολό του». Οι Χορνόβι και Πολτάβα έγιναν οι κύριοι διάδοχοί του σε αυτόν τον τομέα. Ο Πολτάβα ανέλαβε τη διεύθυνση του Ανώτατου Κέντρου Προπαγάνδας -δηλαδή του ιδεολογικού μηχανισμού της ΟΥΝ- καθώς και του Τμήματος Πολιτικής Εκπαίδευσης του Γενικού Επιτελείου της UPA, ενώ ο Χορνόβι έγινε ο αναπληρωτής του.

Ο Χορνόβι και ο Πολτάβα έγραψαν δεκάδες έργα, που εκδόθηκαν από τους παράνομους εκδοτικούς μηχανισμούς της ΟΥΝ, έργα τα οποία συγκαταλέγονται στα θεμελιώδη κείμενα της ιστορίας της στροφής της προς τα αριστερά. Όλα εκδόθηκαν με την έγκριση της ηγεσίας, ιδίως του προέδρου, του στρατηγού Ρομάν Τσουκέβιτς (γνωστός ως «Τάρας Τσουπρίνκα») (1907-1950), και του αντιπροέδρου, του συνταγματάρχη Βασίλ Κουκ (γνωστού ως «Λέμιτς»), ως εκφράσεις των επίσημων θέσεων της ΟΥΝ. Όταν οι δημοσιεύσεις τους αυτές προκάλεσαν σοκ στο εσωτερικό της ακραίας εθνικιστικής διασποράς που συγκεντρωνόταν γύρω από τον Στεπάν Μπαντέρα, και η οποία αμφισβήτησε έντονα την αντιπροσωπευτικότητα των κειμένων αυτών για την ΟΥΝ στο εσωτερικό

της χώρας, η ηγεσία της ΟΥΝ δήλωσε επίσημα ότι τα κείμενα αυτά είχαν επίσημο χαρακτήρα, διαβεβαιώνοντας παράλληλα ότι «δεν περιείχαν καμία “μαρξιστική απόκλιση”».

Η υποστήριξη του Κουκ προς αυτά δεν αποτελεί έκπληξη: είχε υπάρξει, μαζί με τον Στεπανιάκ και τον Μπουσέλ, ένας από τους δημιουργούς του σκληρού πυρήνα που, το 1944, είχε συγκροτήσει την αριστερή πτέρυγα της ΟΥΝ. Οι διαφωνίες του με τον Πολτάβα είναι γνωστές: ο Κουκ διάβαζε το χειρόγραφο του Πολτάβα που του υποβαλλόταν προς έγκριση, διέγραφε τη λέξη «σοσιαλισμός» και έγραφε στη θέση του «ταξική κοινωνία». Ο Πολτάβα διαμαρτυρόταν υποστηρίζοντας ότι αυτό για το οποίο μιλούσε ονομαζόταν «σοσιαλισμός» παντού στον κόσμο. Ο Κουκ παρέμενε αδιάλλακτος: στα δικά μας κείμενα, δεν μπορούμε να χρησιμοποιούμε την ίδια γλώσσα με τον Στάλιν. Αν ο Στάλιν μιλάει για σοσιαλισμό, ας μιλάμε εμείς για ταξική κοινωνία. Σε αυτή τη συγκεκριμένη περίπτωση, ο Πολτάβα υποχώρησε, αλλά όχι και στις άλλες, διότι, όπως υποστήριζε, «η αντίσταση στον εχθρό, ακόμη και σε λεξικό επίπεδο, ξεπερνάει τις δυνάμεις μας». Δεν υπήρξαν σοβαρότερες διαφωνίες με τον Κουκ.

Τι γινόταν όμως με την υποστήριξη του Σουκέβιτς; Παρότι πρώην ακραίος εθνικιστής, περισσότερο από ρεαλισμό παρά από φανατισμό, έγραφε πλέον στον Μπαντέρα επαναλαμβάνοντας τα επιχειρήματα του Πολτάβα: υποστήριζε ότι «η κοσμοθεωρία μας είχε καταρρεύσει ήδη πριν από τον πόλεμο». Επιπλέον, δεν έκρυβε ότι έβλεπε στον Πολτάβα τον διάδοχό του στην ηγεσία της ΟΥΝ. Δεν είναι εύκολο να κατανοήσουμε πλήρως γιατί συνέβαινε όλο αυτό, αλλά φαίνεται ότι, μπροστά στην στροφή προς τα αριστερά, ακόμη και ο Σούκεβιτς αναγκαζόταν να αφομοιώσει κάτι ουσιαστικό από αυτή τη στροφή.

Στη Σοβιετική Ένωση: ούτε κομμουνισμός, ούτε καν σοσιαλισμός

Μεταξύ των πιο σημαντικών έργων του Πολτάβα και του Χορνόβι συγκαταλέγονται εκείνες που αφορούσαν τον εκμεταλλευτικό και ιμπεριαλιστικό χαρακτήρα της κυρίαρχης τάξης υπό το σταλινικό καθεστώς, καθώς και η ιδέα ότι η ΕΣΣΔ δεν βρισκόταν σε πορεία ούτε μετάβασης προς τον κομμουνισμό, ούτε οικοδόμησης του σοσιαλισμού. Οι ίδιοι, όπως και άλλοι Ουκρανοί επαναστάτες εθνικιστές, έκαναν τότε μια σαφή διάκριση μεταξύ του σταλινισμού, αφενός, και του σοσιαλισμού, του κομμουνισμού, καθώς και του κλασικού μαρξισμού, αφετέρου, ωστόσο επίσης δεν έβλεπαν καμία σημαντική διαφορά μεταξύ σταλινισμού και μπολσεβικισμού. Αυτό προκύπτει ξεκάθαρα από τα γραπτά τους.

«Οι ισχυρισμοί σχετικά με μια “σταδιακή μετάβαση προς τον κομμουνισμό” διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη σύγχρονη μπολσεβίκικη ιδεολογία», παρατηρούσε ο Χόρνοβι. «Με βάση την αρχή ότι στην ΕΣΣΔ η πρώτη φάση του κομμουνισμού, ο σοσιαλισμός, έχει ήδη οικοδομηθεί, οι σταλινικοί μεγιστάνες ισχυρίζονται ότι βρισκόμαστε πλέον στη διαδικασία της μετάβασης προς μια δεύτερη, ανώτερη φάση, τον ανεπτυγμένο κομμουνισμό, με άλλα λόγια ότι οικοδομούμε μια κοινωνία όπου θα εφαρμόζεται η αρχή “από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του” και όπου θα εξαφανιστούν οι διαφορές μεταξύ πόλεων και υπαίθρου, μεταξύ χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας. Αυτοί οι ισχυρισμοί είναι αντιδραστικοί και στερούνται κάθε βάσης για τον απλό λόγο ότι οποιαδήποτε μετάβαση προς τον κομμουνισμό είναι αδύνατη, στο βαθμό που δεν έχει οικοδομηθεί κανένας σοσιαλισμός στη Σοβιετική Ένωση. Στο βαθμό που στη Σοβιετική Ένωση δεν υπάρχει κοινωνική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, όπου παρατηρείται σκληρή εκμετάλλευση του ανθρώπου και όπου η αρχή της κατανομής ανάλογα με την

εργασία (από τον καθένα σύμφωνα με τις ικανότητές του, στον καθένα σύμφωνα με την εργασία του) δεν έχει εφαρμοστεί, είναι αδύνατο να μιλάμε για μετάβαση προς τον κομμουνισμό».

«Η εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο βασίζεται όχι μόνο στην ιδιωτική ιδιοκτησία, η οποία επιτρέπει τη συσσώρευση τεράστιου πλούτου στα χέρια μιας περιορισμένης μειοψηφίας (γαιοκτημόνων και καπιταλιστών)», συνέχιζε ο Χόρνοβι. «Διαπιστώνουμε ότι στην ΕΣΣΔ δεν υπάρχει ιδιωτική ιδιοκτησία των εργαλείων και των μέσων παραγωγής, τα οποία έχουν αφαιρεθεί από τους γαιοκτήμονες, τους καπιταλιστές και τους κουλάκους (οι οποίοι, παρεμπιπτόντως, έχουν εξοντωθεί φυσικά) · ωστόσο, υπάρχει εκμετάλλευση του ανθρώπου, υπάρχουν εκμεταλλευόμενες εργατικές μάζες και υπάρχουν οι εκμεταλλευτές του κόμματος. Στην ΕΣΣΔ, η εκμεταλλευτική τάξη σχηματίζεται όχι με βάση την ιδιωτική ιδιοκτησία, αλλά με βάση την απεριόριστη εξουσία ενός κόμματος». Για τον λόγο αυτό, «στο μπολσεβίκικο καθεστώς παρατηρείται μια διαδικασία αντίθετη με εκείνη του καπιταλιστικού καθεστώτος. Συγκεκριμένα, στο τελευταίο αυτό το καθεστώς, ο ιδιωτικός πλούτος είναι που εξασφαλίζει την πολιτική εξουσία στο κράτος, ενώ στο μπολσεβίκικο καθεστώς, η πολιτική εξουσία είναι που επιτρέπει την απόκτηση υλικού πλούτου και την ελεύθερη διάθεσή τους». Στις εκδόσεις της ΟΥΝ μελετούσαν τις συγκεκριμένα σοβιετικές μορφές αποστέρησης του υπεραξίας από τους άμεσους παραγωγούς: το βιβλίο του Κουκ, *Η δουλειά στα κολχόζ*, θα ήταν το σημαντικότερο σε αυτόν τον τομέα.

Πώς να καταργηθεί η εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο

Γι' αυτό, όπως διαπίστωνε ο Πολτάβα, για να ανατραπεί η εξουσία αυτής της «παρασιτικής τάξης», δεν χρειάζεται μια επανάσταση που να αλλάξει το ισχύον καθεστώς ιδιοκτησίας, αλλά μια επανάσταση που να καθιερώνει την πολιτική δημοκρατία. «Το δημοκρατικό καθεστώς στο μελλοντικό ουκρανικό κράτος, όπου η εξουσία θα εκλέγεται από τον λαό και που θα ασκείται κάτω από τον έλεγχό του, θα αποκλείει τη δυνατότητα σχηματισμού εκμεταλλευτικών τάξεων με βάση πολιτικά προνόμια». Ωστόσο, για να μην επανεμφανιστεί μια διαίρεση του ουκρανικού λαού σε εκμεταλλευτές και εκμεταλλευόμενους, αυτή τη φορά σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, και «αυτός ο λαός να μην διχαστεί από την πάλη των τάξεων» ούτε να εκτεθεί σε καταστροφικές οικονομικές κρίσεις, υπάρχει μόνο «ένας τρόπος», και αυτός είναι «η κοινωνικοποίηση όλων των τομέων της οικονομίας». Για τον λόγο αυτό, ο ουκρανικός επαναστατικός εθνικισμός «θεωρεί ότι μια τέτοια κοινωνικοποίηση αποτελεί το θεμέλιο του νέου κοινωνικοοικονομικού καθεστώτος» και ότι «ένας από τους μηχανισμούς που επιτρέπουν την αποφυγή των κρίσεων συνίσταται στην εισαγωγή του σχεδιασμού στην οικονομική ζωή, στην οργάνωση της παραγωγής και της διανομής με βάση τον σχεδιασμό. Ένας τέτοιος σχεδιασμός είναι εφικτός μόνο στο πλαίσιο μιας κοινωνικοποιημένης οικονομίας».

Το 1950, με βάση τα κεκτημένα από τη σκέψη των Πολτάβα και Χορνόβι, η ηγεσία της ΟΥΝ διευκρινίζει ότι, για να εξασφαλιστεί στην Ουκρανία μια πραγματική κοινωνικοποίηση των κύριων μέσων παραγωγής, πρέπει να εκπληρωθούν τρία καθήκοντα: 1) να αποσπαστούν αυτά τα μέσα παραγωγής από τους «ρώσο-μπολσεβίκους αποικιοκράτες» και να μεταβιβαστούν στον «νόμιμο κύριό τους, δηλαδή στο ουκρανικό έθνος» · 2) να διαλυθεί το πολιτικό μονοπώλιο της «τάξης των μπολσεβίκων μεγιστάνων» και να ιδρυθεί «μια δημοκρατική τάξη πραγμάτων» · 3) να απελευθερωθούν οι εργατικές μάζες, εξασφαλίζοντάς τους «τη συμμετοχή στη διεύθυνση των παραγωγικών διαδικασιών».

Ο ρωσικός λαός δεν είναι ιμπεριαλιστής

Σε μια οδηγία που συντάχθηκε το 1946 σε συνεργασία με τον Χόρνοβι και απευθυνόταν στους συντάκτες των παράνομων εκδόσεων, ο Πολτάβα γράφει ότι είναι λάθος να χαρακτηρίζεται το σοβιετικό καθεστώς ως κομμουνιστικό, καθώς όσοι ηγούνταν της Σοβιετικής Ένωσης «δεν είναι καθόλου κομμουνιστές», αλλά «πρόδωσαν τις κομμουνιστικές ιδέες». «Οι αληθινοί κομμουνιστές θα έπρεπε να αγωνίζονται, όπως εμείς, ενάντια στον Στάλιν -έναν εκμεταλλευτή των εργαζομένων και των καταπιεσμένων εθνικοτήτων». Επίσης εξηγεί ότι είναι λάθος να τους αποκαλούν «Κόκκινους», καθώς οι ηγέτες της ΕΣΣΔ, «που δεν έχουν καμία σχέση ούτε με τον κομμουνισμό ούτε με τον σοσιαλισμό, δεν έχουν επίσης καμία σχέση με την κόκκινη σημαία που συμβολίζει τον θεμελιωδώς δίκαιο αγώνα της εργατικής τάξης για την απελευθέρωσή της».

Ο Πολτάβα κάλεσε επίσης να επιδειχθεί μεγάλη σαφήνεια στο προπαγανδιστικό έργο σχετικά με το ζήτημα του σταλινικού ιμπεριαλισμού. Δεν πρόκειται για ιμπεριαλισμό του ρωσικού λαού, εξηγεί, και ο ρωσικός λαός δεν ευθύνεται για την ιμπεριαλιστική πολιτική του σταλινικού καθεστώτος. Το καθεστώς αυτό καταπιέζει και εκμεταλλεύεται όχι μόνο όλες τις μη ρωσικές εθνότητες, αλλά και τον ίδιο τον ρωσικό λαό· ως εκ τούτου, ένα από τα πολιτικά καθήκοντα του ουκρανικού εθνικιστικού κινήματος είναι να συσπειρώσει τις ρωσικές μάζες σε έναν κοινό αγώνα ενάντια στο «σταλινικό καθεστώς εκμετάλλευσης». «Πρέπει λοιπόν να μιλάμε για σταλινικό ιμπεριαλισμό, και όχι για ρωσικό ιμπεριαλισμό· για τον ιμπεριαλισμό της σταλινικής μπολσεβίκικης κλίκας, και όχι για τον ιμπεριαλισμό του ρωσικού λαού· πρέπει να μιλάμε για ιμπεριαλιστικά στοιχεία εντός του ρωσικού λαού, χαρακτηρίζοντάς τα ως σταλινικούς πράκτορες, μισθοφόρους, προδότες και εχθρούς του ίδιου τους του λαού και των εργαζομένων γενικά».

Ενάντια στη συμμαχία με την ένοπλη πολωνική παρανομία

Στη λεγόμενη «λαϊκή» Πολωνία της μεταπολεμικής περιόδου, που είχε ενσωματωθεί στο σοβιετικό μπλοκ, η ουκρανική μειονότητα υπέστη εθνοκάθαρση: αρχικά εκδιώχθηκε προς τη Σοβιετική Ουκρανία στο πλαίσιο «ανταλλαγής πληθυσμών», και στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της [«Επιχείρησης Βιστούλα»](#) (μια μεγάλης κλίμακας στρατιωτική επιχείρηση του 1947), όσοι είχαν γλιτώσει από την απέλαση προς την ΕΣΣΔ απελάθηκαν προς τις βόρειες και δυτικές περιοχές, που ονομάζονταν «ανακτηθέντα εδάφη » (σε βάρος της Γερμανίας), όπου διασκορπίστηκαν και καταδικάστηκαν σε πολωνοποίηση. Η νέα Πολωνία ήταν τότε ένα κράτος που εφάρμοζε μόνιμη εθνοκάθαρση, τόσο στα δυτικά και στα βόρεια όσο και στα ανατολικά, σε βάρος των γερμανικών και ουκρανικών μειονοτήτων.

Ο UPA, που ήταν ενεργός μετά τον πόλεμο στην Πολωνία, υπερασπίστηκε σθεναρά αυτόν τον πληθυσμό και επιδίωξε τη συνεργασία με την πολωνική ένοπλη αντίσταση: την οργάνωση [«Ελευθερία και Ανεξαρτησία» \(WiN\)](#), που προήλθε από τον [Εσωτερικό Στρατό \(AK\)](#), ο οποίος είχε αποτελέσει την κύρια δύναμη της αντίστασης κατά τη διάρκεια της κατοχής. Στόχος ήταν να διασφαλιστεί ότι οι Ουκρανοί αγρότες θα μπορούσαν, όχι μόνο να αποφύγουν τις απελάσεις κρυβόμενοι σε περιοχές που ελέγχονταν από Ουκρανούς αντάρτες ή πέρα από τα σλοβακικά σύνορα -για να επιστρέψουν στα χωριά τους μόλις αποχωρούσε ο πολωνικός στρατός-, αλλά και να αναζητήσουν καταφύγιο στα δάση που ελέγχονταν από τους Πολωνούς αντάρτες. Σχετικά με αυτό το θέμα συνήφθησαν μάλιστα τοπικές συμφωνίες μεταξύ των δύο αντάρτικων ομάδων.

Ωστόσο, ο Πολτάβα εξηγούσε ότι μια συνολική στρατιωτική συμμαχία κατά του καθεστώτος στην Πολωνία έπρεπε να αποκλειστεί. «Έχουμε έναν κοινό εχθρό -και, στην πραγματικότητα, δεν έχουμε

τίποτα άλλο το κοινό», έγραφε στην οδηγία που προαναφέραμε. «Αυτό συμβαίνει επειδή, ενώ εμείς δηλώνουμε σαφώς ότι αγωνιζόμαστε για ένα ανεξάρτητο και ενωμένο ουκρανικό κράτος και ότι θέλουμε κάθε έθνος να ζει στο δικό του ανεξάρτητο εθνικό κράτος, ο ΑΚ στην πραγματικότητα υπάγεται στην εξόριστη κυβέρνηση [στο Λονδίνο], η οποία επιδιώκει την παλινόρθωση της Πολωνίας στα προ του 1939 σύνορά της, δηλαδή και στα εδάφη της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας. Ενώ εμείς είμαστε εναντίον των γαιοκτημόνων και των καπιταλιστών, ο ΑΚ αντιτίθεται ενεργά στη διανομή των μεγάλων κτημάτων μεταξύ των αγροτών». Ο Πολτάβα πρόσθετε: «Το ίδιο ισχύει για τη ρουμανική [Σιδηρά Φρουρά](#), τους Σέρβους [Τσέτνικ](#), τους Κροάτες [Ουστάσι](#) και τις βουλγαρικές παράνομες ομάδες».

Η ηγεσία της ΟΥΝ ήταν ενήμερη για την κατάσταση σε αυτές τις χώρες, κυρίως χάρη στις αναφορές των επιχειρήσεων του UPA που διεξήγαγαν επιδρομές πολιτικής αναγνώρισης και προπαγάνδας στη Σλοβακία, στη Ρουμανία και στην Ουγγαρία. Όταν, μετά την επιχείρηση «Βιστούλα», ο UPA βρέθηκε σε μια περιοχή που είχε εκκενωθεί από τον ουκρανικό πληθυσμό της, ένα μέρος των αποσπασμάτων του κατάφερε να επιστρέψει στην Ουκρανία, ενώ ένα άλλο τμήμα κατάφερε, μέσω της Τσεχοσλοβακίας, να φτάσει στη ζώνη αμερικανικού ελέγχου στη Γερμανία (η άφιξη στα συνοριακά σημεία ελέγχου οπλισμένων και ένστολων ανταρτικών αποσπασμάτων, που προέρχονταν από το σοβιετικό μπλοκ, προκάλεσε πραγματική πολιτική αίσθηση στις κατοχικές αρχές).

Έτσι, ο Γιέβεν Στέντερα (1924-2022), γνωστός ως «Πρίρβα», ένας από τους κύριους ηγέτες της ΟΥΝ στην Πολωνία, κατάφερε να φτάσει εκεί μαζί με τους μαχητές του. Στην εφημερίδα *Vpered*, το όργανο του μαρξιστικού κόμματος [URDP](#) (βλ. παρακάτω), δημοσίευσε με τον ενδεικτικό τίτλο, «Οι αιτίες των αποτυχιών του πολωνικού απελευθερωτικού κινήματος», μια εμπεριστατωμένη μελέτη που, ακόμη και σήμερα, δεν έχει αναμφίβολα ξεπεραστεί, σχετικά με τον πολιτικό προσανατολισμό της πολωνικής αντίστασης (στην περίπτωση αυτή πρόκειται για την οργάνωση WiN), επιβεβαιώνοντας έτσι την εκτίμηση που είχε ήδη διατυπώσει και ο Πολτάβα. Ο Στέντερα θα γίνει, μετά από πολλά χρόνια, ο εκδότης των 29 πρώτων τόμων της αρχειακής σειράς [Litopys UPA](#) (βλ. παρακάτω).

Ενάντια σε τι αγωνιζόμαστε στα καθεστώτα της Ανατολικής Ευρώπης;

Στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης που εντάχθηκαν στο σοβιετικό μπλοκ, τα «υποτιθέμενα αριστερά κόμματα» στην εξουσία είναι σοβιετικοί πράκτορες, εκτιμάει ο Πολτάβα. Όμως «τα προγράμματα αυτών των κυβερνήσεων και αυτών των κομμάτων σε διάφορες χώρες είναι σωστά από την άποψη των αναγκών των λαϊκών μαζών, και οι μεταρρυθμίσεις που εφαρμόζουν είναι αναγκαίες». «Αν, πίσω από αυτές τις μεταρρυθμίσεις, δεν υπήρχαν οι φιλοδοξίες της μπολσεβίκικης Μόσχας να κυριαρχήσει σε αυτές τις χώρες πολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά, όλα θα πήγαιναν καλά».

Γι' αυτό, στην προπαγάνδα τους, οι Ουκρανοί εθνικιστές δεν έπρεπε να επιτίθενται ούτε στα προγράμματα αυτών των κομμάτων ούτε στις μεταρρυθμίσεις που εφαρμόζουν αυτές οι κυβερνήσεις, αλλά «μόνο στις ηγεσίες που ενεργούν ως πράκτορες, προδότες και αποστάτες στην υπηρεσία αυτών των κομμάτων και κυβερνήσεων στη δούλεψη του εξωτερικού». Παραμένοντας πιστοί σε αυτή τη θέση, «δεν θα βαδίσουμε στο πλευρό ορισμένων αντιδραστικών ομάδων σε αυτές

τις χώρες που, παρακινούμενες από τα εγωιστικά ταξικά τους συμφέροντα, αντιτίθενται σε κάθε μεταρρύθμιση».

Επιπλέον, θέλουμε οι αντιμπολσεβίκοι κύκλοι σε άλλους λαούς «να συνειδητοποιήσουν ότι ο αγώνας κατά του μπολσεβικισμού μπορεί να κερδηθεί παρά μόνο αν τον διεξάγουν με πραγματικά προοδευτικά και λαϊκά συνθήματα και αν υιοθετήσουν ένα πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό πρόγραμμα που να είναι πραγματικά προοδευτικό», επέμενε ο Πολτάβα σε άλλα κείμενά του. «Με βάση την εμπειρία μας, τα θεμελιώδη σημεία ενός τέτοιου προγράμματος θα πρέπει να είναι τα εξής:

- α) ένα σύστημα ελεύθερων εθνικών κρατών για όλους τους λαούς·
- β) η δημοκρατία ως πολιτικό καθεστώς κάθε κράτους·
- γ) η οικοδόμηση μιας αταξικής κοινωνίας με βάση την κοινωνική ιδιοκτησία των κύριων μέσων και εργαλείων παραγωγής.

Αν δεν υιοθετήσουν αυτό το πρόγραμμα, θα ηττηθούν επειδή δεν θα καταφέρουν να κερδίσουν τις μάζες».

Αυτή είναι η θέση μας ως προς αυτό, διότι «είμαστε πεπεισμένοι ότι η ιδεολογία μας είναι αυτή που ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες ενός καταπιεσμένου λαού που αγωνίζεται για την πραγματική εθνική και κοινωνική του απελευθέρωση, σε αυτή την κρίσιμη εποχή εθνικοαπελευθερωτικών και κοινωνικών επαναστάσεων, απελευθέρωσης των λαών από τον παγκόσμιο ιμπεριαλισμό και χειραφέτησης των εργαζομένων από τα δεσμά της εκμετάλλευσης και της καπιταλιστικής σκλαβιάς».

Να μην πολεμάμε ό,τι είναι μπολσεβίκο

Το 1950, ο Πολτάβα έστειλε μια πολύ μακριά επιστολή, μεγέθους φυλλαδίου, στην οποία εξηγούσε και δικαιολογούσε τις αρχές της νέας πορείας. Η επιστολή αυτή απευθυνόταν στους αγωνιστές της ΟΥΝ στην εξορία. Αυτοί ήταν τότε πλήρως διεσπασμένοι ανάμεσα σε δύο φράξιες, τόσο οργανωτικά, όσο όμως και πολιτικά, απολύτως εχθρικές μεταξύ τους.

Η μία από αυτές τις φράξιες είναι τα Τμήματα Εξωτερικού της ΟΥΝ (ZTch OUN), υπό την προσωπική ηγεσία του Μπαντέρα. Αυτή καταγγέλλει τον Πολτάβα και τον Χορνόβι για το υποτιθέμενο «συμβιβαστικό πνεύμα» τους, τον «οπορτουνισμό» τους και τον «δουλοπρεπή κομφορμισμό τους απέναντι στις σοβιετικές πραγματικότητες», ενώ ταυτόχρονα κατηγορεί γενικότερα την ΟΥΝ μέσα στην Ουκρανία για «ιδεολογική αμφιταλάντευση». Αργότερα, ωστόσο, χάρη σε μια αλλαγή στην πολιτική της σχετικά με την ιστορική μνήμη, ο χώρος αυτός πραγματοποίησε μια ορισμένη στροφή: έτσι, με μια εισαγωγή του Πέτρο Μιρτσούκ, του μπαντεριστή ιστορικού της ΟΥΝ, εκδόθηκαν οι συλλογές των κειμένων του Χορνόβι, αρχικά στη διασπορά στα ουκρανικά (1968), και στη συνέχεια στα αγγλικά, στις Ηνωμένες Πολιτείες, με τον τίτλο *The USSR Unmasked* (Vantage Press, 1976).

Η δεύτερη, αντι-μπαντερίστικη, παράταξη συγκεντρώθηκε γύρω από την αντιπροσωπεία στο εξωτερικό του Ανώτατου Ουκρανικού Συμβουλίου Απελευθέρωσης ([ΖΡ UHWR](#)), με επικεφαλής τον [Μύκολα Λεμπέντ](#). Αυτή, καταρχήν, υποστήριζε τη νέα πορεία της ΟΥΝ στη χώρα, την οποία η ίδια χαρακτήριζε ως «αναθεωρητική» -με την πιο θετική έννοια του όρου- σε σχέση με τον ολοκληρωτικό εθνικισμό, βλέποντας σε αυτήν μια πραγματική «επανάσταση μέσα στην επανάσταση», τόσο ιδεολογικά όσο και προγραμματικά. Αυτή η «επανάσταση μέσα στην

επανάσταση», όπως υπογράμμιζε, ήταν πρωτίστως το αποτέλεσμα μιας «επαναστατικής συνάντησης μεταξύ των αγωνιστών της ΟΥΝ και του ουκρανικού λαού των κεντρικών και ανατολικών περιοχών», δηλαδή της Σοβιετικής Ουκρανίας που τότε βρισκόταν υπό γερμανική κατοχή. Από την αρχή, και μάλιστα από τη δεκαετία του 1940 -όταν τα κείμενα των Χόρνοβι και Πολτάβα έφτασαν στη Δύση-, ο χώρος αυτός αφοσιώθηκε στη δραστήρια διάδοσή τους στη διασπορά.

Μεταξύ άλλων θεμάτων, ο Πολτάβα υπερασπιζόταν στη μακριά του επιστολή τη θέση ότι ορισμένες ιδέες που προωθούσαν οι μπολσεβίκοι (για παράδειγμα, «η κατάργηση της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από τον άνθρωπο, μια πολιτιστική και άνετη ζωή για τις ευρύτερες δυνατές λαϊκές μάζες, η εξάλειψη των ανταγωνισμών μεταξύ πόλης και υπαίθρου, μεταξύ χειρονακτικής και πνευματικής εργασίας»), όπως και ορισμένα κοινωνικά μέτρα που εφάρμοσαν (για παράδειγμα, «η καθιέρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και του συστήματος πρώτων βοηθειών στην ύπαιθρο, η δωρεάν ιατρική περίθαλψη») ήταν από μόνες τους σωστές, και ότι οι εθνικιστές δεν μπορούσαν να τις καταπολεμήσουν ως τέτοιες.

Διαφορετική είναι η περίπτωση όταν «υπερασπίζονται αυτές τις ιδέες απλώς τυπικά, [αλλά] δεν τις εφαρμόζουν, [ή όταν] κρύβουν, πίσω από ιδέες που είναι από μόνες τους προοδευτικές, την πολιτική τους, η οποία είναι εντελώς αντιλαϊκή». Σε αυτή την περίπτωση, «καταπολεμούμε την πρακτική των Μπολσεβίκων και όχι τις ιδέες τους». Κατά τρίτον, αντίθετα, «τα πράγματα διαφέρουν όταν αντιμετωπίζουμε τις ψευτο-θεωρίες της μπολσεβίκικης ιδεολογίας, για παράδειγμα τη θεωρία του Στάλιν για τη δυνατότητα οικοδόμησης του κομμουνισμού σε μία μόνο χώρα, τη θεωρία της ανωτερότητας του ρωσικού λαού κ.λπ. Σε αυτές τις περιπτώσεις, καταπολεμούμε επίσης και τη θεωρία».

«Ο μαρξισμός γίνεται κίνδυνος για τον μπολσεβικισμό»

Το 1948, οι Χορνόβι και Πολτάβα διεξάγουν -με την υποστήριξη του Σούκεβιτς και του Κουκ- έναν έντονο ιδεολογικό αγώνα ενάντια στη θέση των ηγετών της ΟΥΝ, μεταξύ των οποίων ο [Vassyl Sydor](#), γνωστός και ως «Chelest» (1910-1949), αναπληρωτής αρχιστράτηγος του ΟΥΑ, ο οποίος, ενάντια στη «σχολή του Κγίνσκι» (Μπουσέλ), υπερασπιζόταν την παλιά «κοσμοθεωρία της βούλησης» και, γενικότερα, την ιδεαλιστική φιλοσοφία ως θεμέλιο για την εκπαίδευση των αγωνιστών. Εξάλλου, με την ευκαιρία αυτή, ο Σίντορ παραπονέθηκε στον Πολτάβα ότι πλέον διεξάγονταν αδιάκοπα συζητήσεις για την Οκτωβριανή Επανάσταση εντός της οργάνωσης, οι οποίες ζάλιζαν το μυαλό των ανθρώπων.

Ο Χόρνοβι εξήγησε τότε ότι, πρώτον, τα μέλη δεν ήταν υποχρεωμένα να υιοθετήσουν κάποια συγκεκριμένη φιλοσοφία. Αρκούσε να αποδεχθούν την ιδεολογία και το πρόγραμμα της οργάνωσης, η οποία αριθμούσε στις τάξεις της τόσο ιδεαλιστές όσο και υλιστές. Δεύτερον, εξήγησε, «πρέπει να διακρίνουμε τον διαλεκτικό και ιστορικό υλισμό του Μαρξ και του Ένγκελς από τον διαλεκτικό υλισμό του Στάλιν. Θεωρούμε ότι ο πρώτος αντιπροσωπεύει μια φιλοσοφική σχολή του υλισμού και ότι η κριτική του εμπίπτει στον χώρο της επιστήμης. Αλλά αγωνιζόμαστε ενάντια στην σταλινική εκδοχή του διαλεκτικού και ιστορικού με τον πιο αποφασιστικό τρόπο, διότι είναι αντιεπιστημονική, βαθιά εχθρική προς την επιστήμη και αποτελεί ένα εργαλείο του Μπολσεβίκικου Κόμματος για τη νομιμοποίηση της πολιτικής αποικιακής εκμετάλλευσης. Δεν έχει καμία σχέση με τον υλισμό του Μαρξ και του Ένγκελς».

Επιπλέον, ο Χορνόβι διαπίστωνε: «Για τους σταλινικούς μεγιστάνες, είναι όλο και πιο δύσκολο να προσαρμοστούν στον μαρξισμό ακριβώς επειδή ο μαρξισμός είναι η θεωρία που τους πλήττει

περισσότερο, αντιτιθέμενη στη μπολσεβικική θεωρία και αποκαλύπτοντας την πολιτική τους. Σήμερα, ο μαρξισμός γίνεται κίνδυνος για τον μπολσεβικισμό, όπως ήταν κάποτε για τον τσαρισμό».

Ο επαναστατικός εθνικισμός απέναντι στον μαρξισμό

Το μαρξιστικό Ουκρανικό Επαναστατικό-Δημοκρατικό Κόμμα ([URDP](#)), που λειτουργούσε στην ουκρανική διασπορά στη Δύση, παρακολουθούσε στενά τη στροφή προς τα αριστερά της ΟΥΝ. Το κόμμα αυτό ήταν καλά προετοιμασμένο για αυτό, καθώς, εκτός από μέλη που προέρχονταν από τη Σοβιετική Ουκρανία, αριθμούσε στις τάξεις του και παλαιότερα στελέχη του τμήματος της ΟΥΝ που είχε συγκροτηθεί πριν από τον πόλεμο από τον Ιβάν Μιτρίνγκα (το ένα από αυτά τα πρώην “μιτρινγκιστικά” στελέχη συνεργαζόταν τότε με τον [Ρομάν Ροσντόλσκι](#)⁴⁶). Το URDP υποστήριζε θερμά τη νέα πορεία του ουκρανικού εθνικισμού και διέδιδε τις ιδέες του στην αντισταλινική αριστερά της Ευρώπης και της Αμερικής (ιδίως στην αριστερή πτέρυγα της σοσιαλδημοκρατίας, στην 4η Διεθνή και στο ρεύμα του Σάχτμαν⁴⁷), καθώς και στα αντι-αποικιοκρατικά κινήματα του Τρίτου Κόσμου.

Το 1950, μέσω της ΖΡ UHVR (του Λεμπέντ), το κόμμα αυτό ήρθε σε επαφή με την ηγεσία της ΟΥΝ στην Ουκρανία. Το URDP επιθυμούσε διακαώς να μάθει ποια ήταν η θέση της ΟΥΝ απέναντι στον μαρξισμό, καθώς, σύμφωνα με τις δικές του αναλύσεις, υπήρχαν δύο τάσεις εντός της ΟΥΝ: η μία, εθνικιστική-επαναστατική, εκπροσωπούμενη από τον Πολτάβα, και η άλλη, μαρξιστική, εκπροσωπούμενη από τον Χορνόβι.

Σε μια μακριά απαντητική του επιστολή, ο Πολτάβα, αφού διευκρινίζει ότι έχει ήδη συμφωνήσει ως προς το περιεχόμενό της με τον Χορνόβι, εξηγεί με σαφήνεια: «Συμφωνούμε μόνο ως προς τα βασικά σημεία της κριτικής του Μαρξ για τον καπιταλισμό, όπως επίσης κρίνουμε θετικά τη σοσιαλιστική του αντίληψη (δηλαδή την αντίληψη που προωθούν οι σοσιαλιστές των διαφόρων ρευμάτων) σε σχέση με την οικοδόμηση της κοινωνίας που θα πρέπει να αντικαταστήσει την καπιταλιστική κοινωνία». Όμως «δεν πρέπει να μας ταυτίσουν με τον μαρξισμό, διότι, με την ευρύτερη έννοια του όρου, εμείς είμαστε ένα εθνικό κίνημα και όχι ένα ταξικό ή διεθνιστικό ταξικό κίνημα, όπως απαιτεί ο μαρξισμός». Εμείς «διαμορφώσαμε τις απόψεις μας με καθαρά εμπειρικό τρόπο, ξεκινώντας από τις εθνικιστικές ιδεολογικές μας αντιλήψεις».

Με εμπειρικό τρόπο: δηλαδή, όπως εξήγησε ο Χόρνοβι στα γραπτά του, ξεκινώντας από το γεγονός ότι «οι εργαζόμενοι της ΕΣΣΔ δεν θέλουν ούτε τον καπιταλισμό ούτε τον σταλινικό ψευδοσοσιαλισμό. Επιθυμούν μια πραγματική αταξική κοινωνία, μια πραγματική λαϊκή δημοκρατία και μια ελεύθερη ζωή στα δικά τους ανεξάρτητα κράτη». Και, όπως το έλεγε και ο Πολτάβα, το ότι «οι σοβιετικές μάζες μισούν τον μπολσεβικικό “σοσιαλισμό”, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι οι σοβιετικοί λαοί ονειρεύονται τον καπιταλισμό που ανέτρεψαν στο έδαφος της σημερινής Σοβιετικής Ένωσης μεταξύ 1917 και 1920. Η απόλυτη πλειοψηφία του σοβιετικού λαού τάσσεται σαφώς κατά της αποκατάστασης του καπιταλισμού. Αυτό είναι το αποτέλεσμα της επανάστασης».

46 Ο Roman Rosdolsky (1898-1967) ήταν Ουκρανός ιστορικός και οικονομολόγος, ειδικός στο έργο του Μαρξ και του Ένγκελς [σημείωση του συγγραφέα].

47 Το ρεύμα του Σάχτμαν -από τον [Μαξ Σάχτμαν](#) (1904-1972), ο οποίος αντιτάχθηκε στον Τρότσκι στις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αρνούμενος τη θέση του δεύτερου υπέρ της υπεράσπισης της Σοβιετικής Ένωσης-, θα αναπτύξει τη θεωρία του «γραφειοκρατικού κολεκτιβισμού» για να χαρακτηρίσει τη σταλινική ΕΣΣΔ [σημείωση του συγγραφέα].

«Στον Χόρνοβι διακρίνεται μια μαρξιστική σχολή»

Ακόμη και αν ο Πολτάβα επέμενε στο ότι οι εθνικιστές δεν αρνούνται «την ταξική πάλη, επειδή αυτή αποτελεί γεγονός και επειδή στη ζωή κάθε πρόοδος, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής, είναι αδύνατη χωρίς πάλη», ωστόσο τόσο ο ίδιος όσο και ο Χορνόβι, ως εθνικιστές, έδιναν προτεραιότητα στον αγώνα για την εθνική απελευθέρωση έναντι της ταξικής πάλης. Ομοίως, η αντίληψή τους για μια αταξική κοινωνία δεν ήταν σοσιαλιστική, αλλά εθνικιστική-επαναστατική: θεωρούσαν ότι, ως αποτέλεσμα των εθνικών -και, κατ' επέκταση, και κοινωνικών- επαναστάσεων, η οικοδόμηση τέτοιων κοινωνιών δεν είναι μόνο δυνατή, αλλά και μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο στο πλαίσιο ανεξάρτητων εθνικών κρατών και ενός παγκόσμιου συστήματος αυτών των κρατών. Ωστόσο, για τον μαρξισμό, μια τέτοια οικοδόμηση είναι αδύνατη αν δεν εντάσσεται εξ αρχής στη διαδικασία ενός προοδευτικού μαρξισμού του κράτους και αν δεν διεξάγεται σε διεθνή κλίμακα. Αυτό ακριβώς το απέδειξε με εξαιρετική σαφήνεια και η τύχη της ρωσικής επανάστασης. Ως εθνικιστές, όσο επαναστάτες και αν ήταν, οι Χόρνοβι και Πολτάβα δεν μπορούσαν αυτό να το αποδεχθούν.

Απέναντι στις εξηγήσεις που περιέχονται στην επιστολή του Πολτάβα προς το URDP, ο ηγέτης αυτού του κόμματος, [Ιβάν Μαϊστρένκο](#), σχολίασε: «Χωρίς να γνωρίζουμε τη βιογραφία του Χόρνοβι και βασιζόμενοι αποκλειστικά στα γραπτά του, τον είχαμε χαρακτηρίσει στο παρελθόν ως επαναστάτη μαρξιστή που προέρχεται από μια μαρξιστική-κομμουνιστική σχολή. Πρόσφατα, δώσαμε μεγαλύτερη προσοχή» και «είπαμε ότι “στον Πολτάβα διακρίνεται μια εθνικιστική σχολή, στον Χορνόβι μια μαρξιστική”. Ακόμη και σήμερα, θεωρούμε ότι το έργο του Χορνόβι “Στο ιδεολογικό μέτωπο των Μπολσεβίκων” είναι μαρξιστικό. Το γεγονός ότι ο Χορνόβι έχει διαφορετική άποψη δεν αποδεικνύει το αντίθετο». Όμως δεν ήταν ο Χορνόβι και ο Πολτάβα που έκαναν λάθος· ήταν ο Μαϊστρένκο. Γιατί αυτοί είχαν πλήρη επίγνωση της διαφοράς μεταξύ του εθνικισμού, όσο επαναστατικός κι αν ήταν όπως ο δικός τους, και του μαρξιστικού σοσιαλισμού, και δεν είχαν καμία σύγχυση ως προς αυτό. Γι' αυτό και η ηγεσία της ΟΥΝ θα επιβεβαιώσει, εν πλήρει γνώσει των πραγμάτων και δικαίως, στις αντιπαραθέσεις της με τη μπαντερική διασπορά, ότι τα κείμενά τους «δεν περιείχαν καμία “μαρξιστική απόκλιση”».

Είναι γνωστό ότι η μελέτη του *Κεφαλαίου* και άλλων μαρξιστικών έργων εξαπλωνόταν μεταξύ των ηγετών της ΟΥΝ, και μάλιστα ότι αυτό το ενθάρρυνε και η ηγεσία, ιδίως στους τομείς που υπάγονταν στον Κουκ (ο οποίος γνώριζε το *Κεφάλαιο* εδώ και καιρό) και στον Πολτάβα. Το 1948, ο συνταγματάρχης Ολέξα Χασίν, γνωστός γνωστός και ως «Λίτσαρ» (1907 -1949), αρχηγός του Γενικού Επιτελείου του UPA και πρώην “ολοκληρωτικός” εθνικιστής, ανακοίνωνε, σε επιστολή του προς την Πολτάβα, ότι εκείνη την περίοδο διάβαζε *Το Κεφάλαιο*. Ωστόσο, μελετούσαν τη μαρξιστική σκέψη ως σημαντική, ή και αναγκαία, πηγή έμπνευσης για τη δική τους εθνικιστική επαναστατική σκέψη.

Άλλωστε, συνεχίζει ο Μαϊστρένκο, «η πληροφορία που μας δίνει ο Πολτάβα, σύμφωνα με την οποία ο Χόρνοβι είναι παλιός αγωνιστής της ΟΥΝ και δεν προέρχεται από από καμία μαρξιστική σχολή, δεν κάνει παρά να επιβεβαιώνει την παλιά μας πεποίθηση ότι, στην ουκρανική πραγματικότητα, τα επιστημονικά επιχειρήματα του μαρξισμού είναι τόσο ισχυρά στον αγώνα κατά του μπολσεβικισμού, ώστε ακόμη και ένας παλιός εθνικιστής όπως ο Χορνόβι αναγκάζεται να καταφύγει σε αυτά για να εκπαιδεύσει τη νέα γενιά των εθνικιστών στη χώρα».

Θάνατοι σε επαναστατική μάχη

Ο Μαιστρένκο δεν συνειδητοποιούσε ότι ο Χόρνοβι, όπως και ο Πολτάβα, ανήκε ο ίδιος σε αυτή τη νεότερη γενιά και ότι ήταν μαθητής των στελεχών της παλαιότερης εθνικιστικής γενιάς. Οι τελευταίοι, κάτω από την κυριαρχία του “ολοκληρωτικού εθνικισμού” μέσα στην οργάνωση, και ιδιαίτερα κατά την κορύφωσή του -την τρομακτική εθνοκάθαρση που διεξήγαγε ο UPA στη Βολυνία-, είχαν επιβιώσει με επιμονή, διάσπαρτοι μέσα στην ΟΥΝ για πολλά χρόνια, ως αριστερή, επαναστατική-δημοκρατική πτέρυγα. Συγκεντρώνοντας τελικά τις δυνάμεις τους το 1944, είχαν αρχίσει να ανατρέπουν την κυρίαρχη τάση. Οι μαθητές τους την εκτόπισαν πλέον εντελώς.

Κατά την τελευταία περίοδο της ζωής του, ο Χόρνοβι ηγήθηκε της ΟΥΝ στην περιοχή του Λβιβ· όπως και ο Πολτάβα πριν από αυτόν, ανήλθε στην Ηγεσία της ΟΥΝ και αμφότεροι διορίστηκαν αντιπρόεδροι στη Γενική Γραμματεία του Ανώτατου Ουκρανικού Συμβουλίου Απελευθέρωσης ([UHVR](#)), δηλαδή στο ανώτατο όργανο του συμβολικού και παράνομου μηχανισμού εξουσίας της μαχόμενης Ουκρανίας. Επί μήνες τον κυνήγησαν οι δυνάμεις του Υπουργείου Κρατικής Ασφάλειας (MGB), οι οποίες σαρώνανε συστηματικά όλα τα δάση της περιοχής, και τελικά τον περικύκλωσαν, όπου και βρήκε το θάνατο μαζί με τρεις άλλους αγωνιστές, σε ένα υπόγειο καταφύγιο στις 28 Νοεμβρίου 1950. Δεκατρείς μήνες αργότερα, ο Πολτάβα πέθανε σε παρόμοιες συνθήκες: αφού περικυκλώθηκαν επίσης σε ένα υπόγειο καταφύγιο, ο Πολτάβα και οι τρεις σύντροφοί του αυτοκτόνησαν στις 23 Δεκεμβρίου 1951.

Μια ιστορία που απουσιάζει από την ιστοριογραφία

Μετά την ήττα, πρώτον, της [Λαϊκής Δημοκρατίας της Δυτικής Ουκρανίας](#) -την οποία την ανακήρυξαν στο Λβιβ το 1918 οι Ουκρανοί εθνικιστές και για την οποία πολέμησαν ενάντια στο πολωνικό κράτος που αναγεννιόταν-, και μετά την ήττα, δεύτερον, της [Λαϊκής Δημοκρατίας της Ουκρανίας](#) -που ανακηρύχθηκε το 1918 στο Κίεβο και ηττήθηκε στους πολέμους που διεξήγαγε εναντίον της η Σοβιετική Ρωσία-, ο ουκρανικός εθνικισμός έκανε στροφή προς τα δεξιά.

«Η στροφή προς τα δεξιά»: αυτός είναι ακριβώς και ο τίτλος ενός εξαιρετικού έργου του [Alexander Motyl](#): *“The Turn to the Right: The Ideological Origins and Development of Ukrainian Nationalism, 1919–1929”* [“Η στροφή προς τα δεξιά: Η ιδεολογική προέλευση και ανάπτυξη του ουκρανικού εθνικισμού, 1919-1929”] (1980). Με βάση αυτή τη στροφή προς έναν “ολοκληρωτικό εθνικισμό” ιδρύθηκε η ΟΥΝ και δραστηριοποιήθηκε για πολλά χρόνια.

Με τη σειρά της, απέναντι στη σοβιετική κατοχή της Δυτικής Ουκρανίας το 1944, και στη συνέχεια με τον αγώνα που διεξήχθη εναντίον της μέχρι το 1954, πραγματοποιήθηκε μέσα στην ΟΥΝ μια εξίσου ριζοσπαστική στροφή, αυτή τη φορά προς τα αριστερά, προς έναν επαναστατικό-δημοκρατικό εθνικισμό. Παρότι εξίσου βαθιά με τη στροφή προς τα δεξιά, δεν έχει ωστόσο ακόμα αποτελέσει αντικείμενο εμπεριστατωμένων ερευνών ούτε από την ουκρανική ούτε και, φυσικά, από την πολωνική ιστοριογραφία της ΟΥΝ. Αυτό συμβαίνει επειδή αυτή η στροφή «δεν ταιριάζει» καθόλου με τις «ιστορικές πολιτικές» ή τις κυρίαρχες ιδεολογίες στις οποίες υποτάσσονται αυτές οι ιστοριογραφίες. Πολύ συγκεκριμένα, αυτό που «δεν ταιριάζει», είναι το γεγονός ότι, μετά από αυτή τη στροφή, η ΟΥΝ υιοθέτησε ένα πρόγραμμα που προωθούσε μια ανεξάρτητη Ουκρανία όχι μόνο χωρίς μπολσεβίκους επιτρόπους, αλλά και «χωρίς καπιταλιστές ούτε μεγάλους γαιοκτήμονες», συνδυάζοντας την πολιτική δημοκρατία με την οικοδόμηση μιας «κοινωνίας χωρίς τάξεις, απαλλαγμένης από κάθε εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο».

Υπάρχει, ωστόσο, μια ουσιαστική διαφορά: η ουκρανική ιστοριογραφία έχει δημοσιεύσει, πρώτα στη διασπορά και στη συνέχεια στην Ουκρανία, με τη μέγιστη προσοχή και όλη τη σοβαρότητα της ακαδημαϊκής έκδοσης, ένα μεγάλο μέρος των αρχειακών πηγών που τεκμηριώνουν εκτενώς αυτή τη στροφή προς τα αριστερά. Τα σχετικά τεκμήρια βρίσκονται, εν μέρει, διάσπαρτα μεταξύ των πηγών που έχουν εκδοθεί μέχρι σήμερα, στους 86 τεράστιους τόμους των δύο σειρών (η πρώτη εκδόθηκε στο Τορόντο, η δεύτερη στο Κίεβο και στο Τορόντο) του *Litopys UPA* (Τα Χρονικά του UPA) (1978-2024). Βρίσκονται επίσης και σε άλλες εκδόσεις, με πρώτη μεταξύ αυτών το “*Η αντίληψη για την ανεξάρτητη Ουκρανία*” (2008, 2013) του Πολτάβα: είναι δύο πολύ ογκώδεις τόμοι των έργων του, υλικό εσωτερικής εκπαίδευσης, προπαγάνδας, επιστολές, οδηγίες, κ.λπ., που εκδόθηκαν από την Εθνική Ακαδημία Επιστημών της Ουκρανίας ([UNAN](#)), και περιέχουν με λίγα λόγια ό,τι είχε γράψει και μπόρεσε να εντοπιστεί και να ταυτοποιηθεί. Όλα τα ανακαλυφθέντα κείμενα του Χορνόβι, καθώς και άλλα έγγραφα που προέρχονται από τον ίδιο ή τον αφορούν, έχουν συγκεντρωθεί σε έναν από τους τόμους του *Litopys UPA* (2011). Επιπλέον, άλλες πηγές που δεν έχουν ακόμη δημοσιευτεί, αλλά έχουν ήδη ψηφιοποιηθεί, είναι προσβάσιμες σε μια πολύ εκτεταμένη διαδικτυακή πλατφόρμα: [το Ηλεκτρονικό Αρχείο του Ουκρανικού Απελευθερωτικού Κινήματος \(AEUVR\)](#).

Έτσι, η ίδια η ιστοριογραφία παραλείπει με την ίδια προσοχή και επιμονή αυτό που -στην περίπτωση της Ουκρανίας- η ίδια η αρχαιογραφική της προεργασία, αν και αξιοσημείωτη, ή και παραδειγματική, φέρνει στο φως. Αγνοώντας το, όμως, αφήνει το πεδίο ελεύθερο σε όσους περιορίζουν την ιστορία και τη φύση του ουκρανικού εθνικισμού αποκλειστικά στη στροφή του προς τα δεξιά, προκειμένου να τον εξομοιώσουν με τον φασισμό, χωρίς να φοβούνται καν κάποια σημαντική ιστοριογραφική αμφισβήτηση.

Κάθε εθνικισμός των καταπιεσμένων λαών αποτελεί θέατρο της ταξικής πάλης

Είναι αδύνατο να γνωρίσει κανείς την πραγματική ιστορία της ΟΥΝ ή να κατανοήσει την πολιτική της φύση αν δεν συνεκτιμήσει τη σημασία των δύο στροφών της. Το να εξετάζουμε την ΟΥΝ μόνο μέσα από το πρίσμα της στροφής της προς τα δεξιά, παραβλέποντας την μεταγενέστερη στροφή της προς τα αριστερά, ισοδυναμεί με βαθιά παραποίηση της ουσίας της: αυτή ου εθνικισμού ενός καταπιεσμένου λαού, που μπορεί να είναι, ανάλογα με τις φάσεις, από εξαιρετικά αντιδραστικός ως εξαιρετικά προοδευτικός. Είναι σημαντικό να τον κατανοήσουμε στην ολότητά του, γιατί μόνο με αυτή την προϋπόθεση μπορούμε να κατανοήσουμε τι ήταν στην πραγματικότητα: ούτε φασισμός μετά την πρώτη στροφή, ούτε μαρξιστικός σοσιαλισμός μετά τη δεύτερη, αλλά ακριβώς ένας εθνικισμός μέσα στο πλαίσιο του οποίου διαδραματίστηκε, με διαφορετικές εκβάσεις, ανάλογα με τη στιγμή τα στάδια της ιστορίας του, μια πραγματική *πάλη των τάξεων*, τόσο ιδεολογική όσο και πολιτική.

Κάθε εθνικισμός καταπιεσμένου λαού αποτελεί, εξ ορισμού, το θέατρο μιας τέτοιας πάλης.

Από τη στιγμή που ο σταλινισμός έθεσε υπό έλεγχο το κομμουνιστικό κίνημα για να το υποτάξει στη σοβιετική γραφειοκρατία, και ακόμη περισσότερο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο επαναστατικός εθνικισμός εξελίχθηκε στο πιο δυναμικό ανατρεπτικό ρεύμα του 20ού αιώνα -κυρίως στον Τρίτο Κόσμο, αν και το παράδειγμα της Ουκρανίας δείχνει ότι δεν περιορίστηκε μόνο εκεί. Επομένως, χωρίς αυτόν -είτε από μόνο του είτε σε συνδυασμό με άλλα ρεύματα- καμία επανάσταση, κανένας επαναστατικός πόλεμος των αποικιακών και καταπιεσμένων λαών δεν

μπόρεσε να θριαμβεύσει, ακόμη και όταν στην ηγεσία, όπως στην Κίνα ή στο Βιετνάμ, βρίσκονταν κομμουνιστικά κόμματα. Κάποιοι θα μπορούσαν προφανώς να αντιτάξουν ότι η γιουγκοσλαβική επανάσταση αποτελεί εξαίρεση· αλλά αυτή η ιδιαίτερη περίπτωση αποκλίνει μόνο εν μέρει από τον κανόνα, καθώς ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με έναν επαναστατικό γιουγκοσλαβισμό, βεβαίως πολυεθνικό. Ο δυναμισμός του επαναστατικού εθνικισμού αποδείχθηκε τόσο ισχυρός ώστε, στην περίπτωση της κουβανικής επανάστασης, από μόνος του -όχι μαζί με το κομμουνιστικό κόμμα, αλλά εναντίον του, ή τουλάχιστον αγνοώντας το, και παρακάμπτοντας την ίδια τη Σοβιετική Ένωση- αυτός ανέτρεψε τον καπιταλισμό.

Το δοκίμιο του Χόρνοβι αποτελεί ένα από τα πρώτα προμηνύματα -και ήδη εξαιρετικά διαυγή- της ανάδυσης της ιδιαιτερότητας αυτού του ρεύματος και της άνθισής του σε διεθνές επίπεδο. Η αξιοσημείωτη σαφήνεια αυτού του δοκιμίου και ο πρωτοποριακός του χαρακτήρας οφείλονται ακριβώς στο γεγονός ότι ήταν η έκφραση ενός επαναστατικού εθνικισμού ο οποίος, σε αντίθεση με όλους τους άλλους, διαμορφώθηκε κάτω από το ζυγό του σταλινικού ρωσικού ιμπεριαλισμού, που τόσο διαφέρει δομικά από κάθε άλλο ιμπεριαλισμό στον κόσμο. Γι' αυτό είναι τόσο πολύτιμο να ανακαλύψουμε εκ νέου αυτό το κείμενο, που είχε χαθεί κάπου μέσα στους 86 τόμους του *Litopys UPA*. Γιατί ρίχνει ουσιαστικό φως σε ένα κρίσιμο κομμάτι της σύγχρονης ιστορίας μας.

Αλλά ταυτόχρονα, αποκαλύπτει τις βαθιές αδυναμίες και τις κραυγαλέες αντιφάσεις αυτού του επαναστατικού ρεύματος. Στις εποχές που έρχονται, είναι πολύ πιθανό -για να μην πούμε βέβαιο- ότι θα αναγεννηθεί σε πολλά μέρη του κόσμου· επομένως, με το φως των εμπειριών του παρελθόντος, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τη φύση του, τόσο τα πλεονεκτήματά του όσο και τα μειονεκτήματά του.

Zbigniew Marcin Kowalewski

6 Σεπτεμβρίου 2026

Παράρτημα:

Τι σημαίνει η διάλυση της Κομιντέρν;

του Όσιπ Ντιακίβ «Χόρνοβι», 1944

Το πιο κάτω κείμενο του Όσιπ Ντιακίβ «Χόρνοβι», που γράφτηκε στις αρχές του 1944, «σηματοδοτεί την ανάδυση του επαναστατικού-δημοκρατικού εθνικισμού ως ρεύματος που βρίσκεται σε διαδικασία εδραίωσης και προαναγγέλλει την ανατροπή του κυρίαρχου ρεύματος στο εσωτερικό της Οργάνωσης των Ουκρανών Εθνικιστών (OUN)» (Ζ. Μ. Κοβαλέφσκι).

«Ο μαρξισμός είναι ένα δόγμα», Στάλιν

Τον Δεκέμβριο, η Μόσχα ανακοίνωσε ότι η «Διεθνής» δεν αποτελεί πλέον τον εθνικό της ύμνο. Αυτό μας δίνει την ευκαιρία να επανέλθουμε για άλλη μια φορά στη σημασία της διάλυσης της «Κομμουνιστικής Διεθνούς» (της “Κομιντέρν”).

I.

Ένας νεαρός υπολοχαγός της Φρουράς, πολυδιακοσμημένος, έσκυψε το κεφάλι, βυθισμένος σε έντονη σκέψη.

— Ναι, -είπε απαλά- από τεχνική άποψη, είμαστε κατώτεροι από τους Γερμανούς. Γνωρίζουμε ότι δεν είμαστε σε θέση να τους νικήσουμε οριστικά. Και έχετε δίκιο: η βοήθεια της Αμερικής και της Αγγλίας είναι σαν να ταΐζεις ένα αλυσοδεμένο σκυλί: όσο πιο πεινασμένο είναι, τόσο πιο άγριο γίνεται. Ξέρουμε καλά τι «φίλοι» είναι για εμάς! Αλλά δεν βασιζόμαστε στην αδελφική τους βοήθεια. Δεν βρίσκεται εκεί η δύναμή μας. Μπορεί να χάσουμε στο ένα έκτο του πλανήτη, αλλά θα κερδίσουμε τον πόλεμο για ολόκληρο τον κόσμο. Θα εξαντλήσουμε τη Γερμανία και η Ευρώπη θα φλεγεί από τη φωτιά της σοσιαλιστικής επανάστασης. Η πυρκαγιά θα εξαπλωθεί μέχρι στα Βρετανικά Νησιά. Και τα νερά του Ειρηνικού Ωκεανού δεν θα σβήσουν αυτή την επαναστατική φωτιά, στην οποία θα καεί το παραπλανητικό άγαλμα της αμερικανικής καπιταλιστικής ελευθερίας.

Τα μάτια του υπολοχαγού άναψαν από μια φανατική πίστη σε μια τέτοια πορεία των γεγονότων. Και, θριαμβευτικά, ρώτησε:

— Έχετε λοιπόν ξεχάσει ότι υπάρχει στον κόσμο μια Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνής; Και αυτό το πράγμα είναι πολύ πιο ισχυρό από τα κανόνια, από τα περίφημα «Katyusha-Macha»;

Προς μεγάλη του ευτυχία, ο υπολοχαγός της Φρουράς δεν έζησε μέχρι τον Μάη του 1943. Δεν χρειάστηκε να βάλει τέλος στη ζωή του· πέθανε δύο μήνες νωρίτερα, κατά τη δεύτερη υποχώρηση από τον Δνεύπερο, παίρνοντας μαζί του την ακλόνητη πεποίθηση για την οριστική νίκη του κομμουνισμού σε ολόκληρο τον κόσμο. Αλλά πόσοι άλλοι, σαν αυτόν, υπήρχαν ακόμα στη Φρουρά και στον Κόκκινο Στρατό;

Η διάλυση της Κομιντέρν χτύπησε, σαν μαχαίρι δήμιου, κατευθείαν στην καρδιά του Κόκκινου Στρατού. Εκατομμύρια στρατιώτες και διοικητές, εργάτες και αγρότες της ΕΣΣΔ, εξαντλημένοι από τον πόλεμο, περίμεναν με αγωνία, κάθε αυγή, την εμφάνιση του μοναδικού τους υπερασπιστή, αναζητούσαν τα χαρμόσυνα νέα για την έναρξη της Παγκόσμιας Σοσιαλιστικής Επανάστασης. Κατά τη διάρκεια των 25 χρόνων ύπαρξης της ΕΣΣΔ, το αναπόφευκτο αυτής της επανάστασης αποδεικνυόταν σε κάθε πολίτη τόσο ξεκάθαρα όσο το ότι δύο και δύο κάνουν τέσσερα στον μαρξιστικό-λενινιστικό πίνακα πολλαπλασιασμού. Κανένα έντυπο δεν εκδιδόταν στην ΕΣΣΔ χωρίς το σύνθημα της Κομιντέρν να βρίσκεται στην πιο εμφανή θέση, χωρίς το περίφημο: *«Προλετάριοι όλων των χωρών, ενωθείτε!»* Δεν υπήρχε ούτε μία μέρα που να μην τελειώνει και να μην αρχίζει με τις πανηγυρικές νότες της «Διεθνούς» να αντηχούν από τον ψηλότερο πύργο του Κρεμλίνου. Κανείς στην ΕΣΣΔ δεν ζούσε για τον εαυτό του, δεν εργαζόταν για να ικανοποιήσει τις προσωπικές του ανάγκες: όλη η ανθρώπινη εργασία, όπως και η ίδια η ζωή, ήταν εξ ολοκλήρου στη διάθεση της Κομιντέρν και υπηρετούσε ανεπιφύλακτα τον σκοπό της νίκης του κομμουνισμού σε ολόκληρο τον κόσμο. Κάθε χρόνο, οι λαοί της ΕΣΣΔ γιόρταζαν με μεγαλοπρεπείς εκδηλώσεις την κομμουνιστική γιορτή της Πρωτομαγιάς: *«Ημέρα αγωνιστικής επίδειξης των επαναστατικών δυνάμεων του διεθνούς προλεταριάτου»*, *«Ημέρα της διεθνούς επαναστατικής αλληλεγγύης»*. Τα συνθήματα της Κομιντέρν χρησίμευαν για να συγκαλύψουν τις μεγαλύτερες «δυσκολίες» και τις άνευ προηγουμένου λιμοκτονίες· στο όνομα του διεθνούς προλεταριάτου, πραγματοποιούνταν μαζικές εκτελέσεις, βασανιστήρια στις φυλακές και αδιάστακτη εκμετάλλευση των προλετάρων της ΕΣΣΔ.

Πόσα θύματα, πόση εργασία, ιδρώτας και αίμα θυσιάστηκαν, όλα αυτά για να δηλώσει μια μέρα, με ένα κυνικό διάταγμα, μια συμμορία αναιδών σταλινικών ψευτών: *«Η Κομιντέρν δεν αξίζει τίποτα»*.

II.

Η διάλυση της Κομιντέρν δεν είναι απλώς ένα νέο προπαγανδιστικό τέχνασμα των παρασίτων του Κρεμλίνου! Η γερμανική προπαγάνδα προσπαθεί μάταια να πείσει τις μάζες ότι η σημασία αυτής της πράξης είναι αμελητέα, ότι στην πραγματικότητα δεν αλλάζει τίποτα και ότι όλα παραμένουν όπως πριν. Η διάλυση της Κομιντέρν επιτρέπει ακριβώς να ρίξουμε μια νέα και αυθεντική ματιά σε αυτή την «παλιά» τάξη πραγμάτων. Η διάλυση της Κομιντέρν σημαίνει να ξεσκεπάσουμε όλους τους ιμπεριαλιστές, σημαίνει πάνω απ' όλα να φέρνουμε στο φως την ίδια την ουσία του σημερινού ιμπεριαλιστικού πολέμου.

Η λενινιστική-σταλινική πορεία προς την κατάκτηση του κόσμου προετοιμαζόταν για είκοσι πέντε χρόνια. Όμως ήταν αδύνατο να διακρίνει κανείς τον πραγματικό στόχο αυτής της εκστρατείας -έναν ιμπεριαλιστικό στόχο, εχθρικό προς όλους τους λαούς, είτε ελεύθερους είτε υποδουλωμένους. Η σταλινική κλίκα έκρυβε τη ληστρική δίψα της για παγκόσμια κυριαρχία πίσω από την ευγενή ιδέα της Κομιντέρν. Την ώρα που έσπερνε αδικία, βία και σκλαβιά στο ένα έκτο του πλανήτη, η ιμπεριαλιστική συμμορία του Κρεμλίνου φώναζε δυνατά δικαιοσύνη, απελευθέρωση και ελευθερία για ολόκληρο τον κόσμο.

Η σημερινή της αποκήρυξη αυτής της *«ιερής αποστολής της διεθνούς επαναστατικής πρωτοπορίας»* δεν είναι μόνο μια απελπισμένη προσπάθεια να κρατηθεί από ένα κλαδί πριν από το θάνατο, δεν είναι μόνο το σημάδι της θανάσιμης αδυναμίας της: είναι η αποκάλυψη του μολυσμένου σώματος μιας έκπτωτης πόρνης μπροστά στα εκατομμύρια των θαυμαστών της, που μέχρι τότε της χρησίμευε ως στολίδι. Αυτό σημαίνει, καταρχήν, η διάλυση της Κομιντέρν.

Η αντεπίθεση, η εκστρατεία εναντίον της Κομιντέρν, μήπως δεν προετοιμαζόταν εδώ και πολλά χρόνια; Αρχικά, το σχέδιο αυτό είχε ωριμάσει στο μυαλό ενός από τους μεγαλύτερους σύγχρονους δήμιους: του Αδόλφου Χίτλερ. Στη συνέχεια, ένας πολύ μεγαλύτερος αριθμός εκφυλισμένων βόρειων ανέλαβε την υλοποίησή του. Είχε δίκιο όταν έλεγε: «Γιατί η Γερμανία να ανακοινώσει ότι θέλει να κατακτήσει τον κόσμο; Άλλωστε, υπάρχει ένα εξαιρετικό προπέτασμα πίσω από το οποίο μπορούμε να κρύψουμε αυτόν τον πραγματικό στόχο: την Αντι-Κομιντέρν. Η ευγενής ιδέα μιας άρυσας σταυροφορίας ενάντια στην παγκόσμια εβραϊκο-κομμουνιστική μάστιγα θα μας επιτρέψει να πάμε τη γερμανική απολύμανση στις τέσσερις γωνίες του πλανήτη. Κατά συνέπεια, το Γερμανικό Τρίτο Ράιχ και η πρώτη παγκόσμια αυτοκρατορία θα γίνουν ένα».

Και η διάλυση της Κομιντέρν σήμερα, ένα χτύπημα στο λιγότερο απόκρυφο σημείο, αποτελεί για άλλη μια φορά την ξεδιάντροπη αποκάλυψη ενός γερμανικού φασιστικού ιμπεριαλισμού, άγριου, άπληστου και πεινασμένου σαν λύκος. Αυτό σημαίνει, δεύτερον, η διάλυση της Κομιντέρν.

Ο Τσώρτσιλ και ο Ρούσβελτ γνώριζαν πολύ καλά ότι αυτό ακριβώς θα αποδείκνυε σε ολόκληρο τον κόσμο ότι η απαίτησή τους να κλείσει το «κατάστημα της Μόσχας» είχε ικανοποιηθεί. Η ανακοίνωση της διάλυσης της Κομιντέρν είναι η ανακοίνωση της μεγαλύτερης νίκης του αγγλοαμερικανικού μπλοκ· είναι η αδιαμφισβήτητη επιβεβαίωση του γεγονότος ότι, πλέον, η Αγγλία και η Αμερική κυριαρχούν στην ίδια την ΕΣΣΔ. Με μια μόνο επιδέξια κίνηση, οι Σύμμαχοι άρπαξαν από τα χέρια των αντιπάλων τους το πιο επικίνδυνο όπλο: τις «ευγενείς» ιμπεριαλιστικές τους ιδέες. Αυτό σημαίνει, τρίτον, η διάλυση της Κομιντέρν.»

III.

Η ιστορία έχει γνωρίσει πολλές και θαυμάσιες ανθρωπιστικές ιδέες, και έχει επίσης γίνει μάρτυρας της κατάρρευσής τους -μιας κατάρρευσης που οφείλεται στο ότι αυτό το αγνό και ιερό όπλο έπεσε σε βρώμικα και ακάθαρτα χέρια. Ώς τώρα, αυτές τις παντοτινές προσδοκίες της ανθρωπότητας για ειρήνη, ανθρωπιά, αδελφοσύνη, ισότητα και δημιουργική και ελεύθερη εργασία τις έχουν εκμεταλλευτεί επιδέξιοι απατεώνες οι οποίοι, παίζοντας με τις ευαίσθητες χορδές της ανθρώπινης ψυχής, έχουν πυροδοτήσει αδελφοκτόνους πολέμους. Ως αποτέλεσμα, έχει εγκαθιδρυθεί μια κοινωνική τάξη πραγμάτων που χαρακτηρίζεται από μόνιμη εθνική και ταξική εχθρότητα, μια τάξη καταπιεζόμενων και καταπιεστών, εργατών και παρασίτων. Με την πάροδο του χρόνου, οι εθνικές και κοινωνικές αντιθέσεις οξύνθηκαν όλο και περισσότερο, ενώ οι προσδοκίες της ανθρωπότητας για δικαιοσύνη, ελευθερία και μια νέα, πολυπόθητη τάξη πραγμάτων ενισχύθηκαν. Και αυτή πρέπει επιτέλους να έρθει σήμερα.

Ζούμε στην εποχή του δεύτερου παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού πολέμου. Ο σημερινός πόλεμος διαφέρει από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο τόσο ως προς την έκτασή του όσο και ως προς τους στόχους που επιδιώκει. Ενώ ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε ως στόχο να μοιράσει τον κόσμο μεταξύ των μεγάλων καπιταλιστικών δυνάμεων, να κατακτήσει νέες αγορές και νέες αποικίες, ο σημερινός πόλεμος δεν αρκείται σε μια απλή ανακατανομή: σήμερα, τα ιμπεριαλιστικά αρπακτικά δεν μάχονται για Δαρδανέλια ή για κάποιο πολυπόθητο κομμάτι αφρικανικής γης, αλλά επιδιώκουν την απόλυτη παγκόσμια κυριαρχία, την υποταγή όλων των λαών σε έναν μόνο, τον ισχυρότερο. Από αυτό απορρέουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της σημερινής εποχής:

- (1) μια εξαιρετική συγκέντρωση δυνάμεων σε λίγους μόνο πόλους
- (2) ο κατευνασμός, μέσω κυβερνητικών μεταρρυθμίσεων, των εσωτερικών και ταξικών αντιθέσεων μέσα στα εμπόλεμα κράτη, καθώς ο στόχος απαιτεί την ενότητα και την

κινητοποίηση όλων των δυνάμεων, αφού η νίκη μπορεί να επιτευχθεί μόνο με αυτή την προϋπόθεση

- (3) η μεταφορά όλου του βάρους της καπιταλιστικής καταπίεσης στους ώμους των υποδουλωμένων λαών και των εθνικών μειονοτήτων· η μαζική αύξηση του αριθμού των υποδουλωμένων λαών· η ανάδυση, ως αποτέλεσμα αυτής της αναδιάρθρωσης, εθνών-κυρίαρχων και εθνών-σκλάβων, εθνών-καπιταλιών και εθνών-προλεταρίων.
- Το τέταρτο χαρακτηριστικό της σημερινής εποχής είναι η ενίσχυση και η αδιάκοπη επέκταση του επαναστατικού αντιιμπεριαλιστικού μετώπου των υποδουλωμένων λαών, καθώς και η ενδυνάμωση και η προετοιμασία των εθνικών επαναστάσεων.

Η διάλυση της Κομιντέρν ήταν, επομένως, ιστορικά αναπόφευκτη. Υπό τις συνθήκες της σημερινής εποχής, ήταν προφανές ότι δεν μπορούσε, ως καθαρό ιδανικό, αμόλυντο από σταλινικά και ιμπεριαλιστικά χέρια, να αποτελέσει οργανωτικό και επαναστατικό παράγοντα, ούτε να οδηγήσει τους υποδουλωμένους λαούς στην έφοδο εναντίον των προπυργίων του ιμπεριαλισμού.

Η Κομιντέρν γεννήθηκε και ενισχύθηκε την εποχή του καπιταλισμού, του οποίου το κύριο χαρακτηριστικό ήταν η σκληρή κοινωνική υποδούλωση και μια καθαρά ταξική, και όχι εθνική, αδικία. Σε ένα καπιταλιστικό κράτος, ο εργάτης της κυρίαρχης εθνότητας είναι εκμεταλλεζόμενος στον ίδιο βαθμό με αυτόν της καταπιεζόμενης εθνότητας, όπως και ένας εκπρόσωπος μιας καταπιεζόμενης εθνότητας μπορούσε να ενταχθεί στους εκμεταλλευτές. Γι' αυτό και η απελευθέρωση από τον εθνικό ζυγό, ο οποίος, φυσικά, υπήρχε ήδη κι εκεί, δεν αποτελούσε προτεραιότητα ούτε επίκαιρο ζήτημα. Η κοινωνική επανάσταση ήταν αυτή που βρισκόταν στην ημερήσια διάταξη.

Η σοσιαλιστική επανάσταση έπρεπε επίσης να λύσει, αλλά δευτερευόντως, το εθνικό ζήτημα. Η Κομμουνιστική Διεθνής γεννήθηκε ως μια απολύτως απαραίτητη μορφή επαναστατικής ένωσης των καταπιεσμένων κοινωνικών στρωμάτων, πρωτίστως εκείνου που ήταν το πιο εκμεταλλεζόμενο και το πιο επαναστατικό: το προλεταριάτο. Και, φυσικά, ο στόχος των σοσιαλιστικών επαναστάσεων που οργάνωνε η Κομιντέρν ήταν η εγκαθίδρυση μιας αντίστοιχης μορφής διακυβέρνησης: της δικτατορίας του προλεταριάτου.

Όμως, η προλεταριακή δικτατορία δεν εγκαθιδρύθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο, και αυτό οφείλεται κυρίως στη νέα, ανοιχτά ιμπεριαλιστική πολιτική των καπιταλιστικών κρατών, της οποίας το κλασικό πρότυπο το αποτελεί ο γερμανικός εθνικοσοσιαλισμός. Το προλεταριάτο της κυρίαρχης εθνότητας πέτυχε αμέσως την ικανοποίηση όλων των βασικών κοινωνικών του αιτημάτων, με τίμημα η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των εθνικών μειονοτήτων και ολόκληρων λαών που είχαν υποδουλωθεί από την αυτοκρατορία, με τίμημα την εντατικότερη εκμετάλλευσή τους.

Η Κομιντέρν, ως μορφή επαναστατικής ενότητας -ως ιδέα και όχι ως δίκτυο ιμπεριαλιστικών πρακτόρων-, αποσυντέθηκε και έπαψε να διαδραματίζει οποιονδήποτε προοδευτικό και επαναστατικό ρόλο πολύ πριν από τη διάλυσή της από τη Μόσχα. Αυτό συνέβη για δύο λόγους: πρώτον, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι προλεταριακές μάζες όλων των μεγάλων ιμπεριαλιστικών χωρών, αφού ικανοποιήθηκαν τα αιτήματά τους, έχασαν το επαναστατικό πνεύμα του παρελθόντος και αποξενώθηκαν εντελώς από αυτό. Και, δεύτερον, οι μάζες των υποδουλωμένων λαών, για τις οποίες η κοινωνική και η εθνική καταπίεση είχαν πλέον γίνει ένα, άρχισαν να οργανώνονται για να αγωνιστούν όχι για τα συνθήματα της κοινωνικής απελευθέρωσης, αλλά, φυσικά, για τα συνθήματα της εθνικής απελευθέρωσης. Και ο δρόμος προς αυτή την απελευθέρωση δεν ήταν αυτός μιας

σοσιαλιστικής επανάστασης, αλλά αυτός μιας εθνικής επανάστασης, με την εγκαθίδρυση, όχι της δικτατορίας μιας μόνο κοινωνικής τάξης, αλλά της εξουσίας του λαού, του έθνους.

Πόσο μάλλον που, όπως έδειξαν οι εσωτερικές σχέσεις στην ΕΣΣΔ, η σοσιαλιστική επανάσταση δεν έλυνε με θετικό τρόπο το εθνικό ζήτημα, και η μορφή διακυβέρνησης που είχε δημιουργήσει -η δικτατορία του προλεταριάτου- δεν εξασφάλιζε, ούτε στη μορφή ούτε στην ουσία, την ελεύθερη εθνική ανάπτυξη σε καμία από τις υποδουλωμένες εθνότητες, ούτε εγγυόταν την πλήρη ελευθερία, την ισότητα και την ανεξαρτησία τους.

Ενίσχυση της εργασιακής πειθαρχίας στα συλλογικά αγροκτήματα του Ουζμπεκιστάν, 1933

Ας πάρουμε, για παράδειγμα, το Ουζμπεκιστάν. Στην ΕΣΣΔ επικρατεί η δικτατορία του προλεταριάτου. Το Ουζμπεκιστάν δεν διαθέτει δικό του προλεταριάτο, συνειδητοποιημένο και ικανό να ηγηθεί του κράτους. Δεν μπορεί να ανατεθεί η εξουσία στη μικροαστική ιντελιγκέντσια του Ουζμπεκιστάν, καθώς αυτό θα αποτελούσε οπισθοδρόμηση σε σχέση με τις απαιτήσεις της σοσιαλιστικής επανάστασης. Είναι λοιπόν απολύτως φυσικό η εξουσία στο Ουζμπεκιστάν να αναληφθεί από εκπροσώπους του ρωσικού προλεταριάτου, οι οποίοι είναι σε θέση να ηγηθούν του κράτους. Όμως η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική. Το γεγονός είναι ότι οι εκπρόσωποι του «αδελφού λαού» είναι γνωστοί όχι μόνο για τις μεγαλορωσικές αντιλήψεις τους για το Ουζμπεκιστάν, όχι μόνο για την προαιώνια περιφρόνησή τους («ο άνθρωπος είναι προϊόν του περιβάλλοντός του» -Μαρξ) απέναντι στους κατακτημένους, βρωμερούς “Σάρτες”, αλλά και από το γεγονός ότι οργανώνουν τα πάντα στο Ουζμπεκιστάν με τον δικό τους τρόπο, ο οποίος δεν ανταποκρίνεται ούτε στις τοπικές συνθήκες ούτε στα εθνικά πρότυπα. Επιβάλλουν στους Ουζμπέκους τους εθνικούς τους ήρωες (εναντίον των οποίων, παρεμπιπτόντως, πολλοί Ουζμπέκοι πολέμησαν με πάθος για να υπερασπιστούν την ανεξαρτησία τους), από τον Λένιν μέχρι τον πρίγκιπα Αλέξανδρο Νέβσκι τον Άγιο. Και αυτό την ίδια ώρα που απαγορεύεται κατηγορηματικά σε έναν Ουζμπέκο να τιμήσει έναν από τους δικούς του πρίγκιπες, γιατί θα αποδείκνυε ότι πρόκειται για αστικό εθνικισμό (καθώς αυτός ο πρίγκιπας ήταν ένας εκμεταλλευτής που καταπίεζε τους φτωχούς Ουζμπέκους και που, επιπλέον, είχε πολεμήσει τον λαμπρό μας «μεταρρυθμιστή της Ρωσίας», τον μεγάλο τσάρο Πέτρο Α΄, δηλαδή ήταν εχθρός του αδελφού ρωσικού λαού). Για άλλη μια φορά, «αυτό που επιτρέπεται στον αφέντη απαγορεύεται αυστηρά στον σκλάβο». Πού είναι λοιπόν η εθνική ελευθερία και η ισότητα;

Είναι λοιπόν σαφές ότι ο κύκνος της Κομιντέρν έχει ήδη πετάξει. Σήμερα, αντιπροσωπεύει ένα ξεπερασμένο στάδιο του αγώνα της ανθρωπότητας για τα αρχικά της ιδανικά. Είναι λοιπόν προφανές ότι στην εποχή μας, δεν είναι οι επαναστάσεις οργανωμένες από την Κομιντέρν που θα επιλύσουν «παρεπιπτόντως» το εθνικό ζήτημα, αλλά, αντίθετα, είναι οι εθνικές επαναστάσεις, οργανωμένες από τους υποδουλωμένους λαούς, σε μεταξύ τους αδελφική συνεργασία και χωρίς «ηγεμονία» κανενός, που θα επιλύσουν ριζικά και οριστικά το κοινωνικό ζήτημα. Δεν είναι η Κομιντέρν που προετοιμάζει το τέλος της εποχής των πολέμων, της υποδούλωσης και της αδικίας, αλλά το ενιαίο επαναστατικό αντιιμπεριαλιστικό μέτωπο των καταπιεσμένων λαών· δεν είναι οι σοσιαλιστικές επαναστάσεις, αλλά οι εθνικές επαναστάσεις που θα βάλουν τέλος σε αυτόν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στην επιβεβαίωση αυτού έγκειται και η κύρια σημασία της διάλυσης της Κομιντέρν.

IV.

Φρόντισαν να χωνέψουν οι πολίτες της ΕΣΣΔ ότι η Κομιντέρν, ως ιδέα, είχε πάψει ήδη να υπάρχει. Αν και ήταν αδύνατο να μην το υποψιαστεί κανείς, ακόμη και κάτω από την καταστολή της NKVD. Το σύνθημα της οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μία μόνο χώρα και της συντριβής του «τροτσκισμού» -ως ρεύματος που απαιτεί την άμεση προετοιμασία, σε παγκόσμια κλίμακα, σοσιαλιστικών επαναστάσεων που θα διεξάγονταν από το εσωτερικό, και όχι εκκινουμένων από το εξωτερικό- έδειξε σαφώς την αδυναμία των σοσιαλιστικών επαναστάσεων, ανέδειξε την ανικανότητα της Κομιντέρν και έδειξε το γεγονός ότι η σταλινική κλίκα είχε αποφασίσει να διεξάγει αυτές τις επαναστάσεις μόνο με τη δύναμη των λαών της ΕΣΣΔ, εξασφαλίζοντας έτσι την παγκόσμια υπεροχή της, το δικαίωμά της να ηγείται και να κυβερνά τον πλανήτη.

Οι ηγέτες της Κομιντέρν στη Μόσχα δεν βασίζονταν καθόλου στις εσωτερικές επαναστατικές δυνάμεις των καπιταλιστικών χωρών· δεν έπαιρναν καθόλου υπόψη τη βούληση και τις προσδοκίες του προλεταριάτου αυτών των χωρών. Είτε το ήθελαν είτε όχι, θα ήταν το ρωσικό προλεταριάτο, μέσω του Κόκκινου Στρατού του, που έπρεπε να αποτελέσει την εμπροσθοφυλακή της δικτατορίας του «δικού τους» διεθνούς προλεταριάτου. Και προκειμένου να συνηθίσει το διεθνές προλεταριάτο αυτή τη συγκεκριμένη πορεία των γεγονότων, ο Στάλιν ανακήρυξε την ΕΣΣΔ πατρίδα όλων των εργαζομένων. Η διαφορά ανάμεσα σε αυτή την «πατρίδα» και σε όλες τις άλλες έγκειται στο ότι οι προλετάριοι δεν χρειάζεται να επιστρέψουν σε αυτήν: γιατί ήταν αυτή που θα έπρεπε να πάει να τους επισκεφθεί. Στην πολιτική, αυτό το είδος συμπεριφοράς ονομάζεται ιμπεριαλισμός στην καθαρότερη μορφή του, γιατί ο ιμπεριαλισμός συνίσταται στην επιβολή με τη βία, από έναν λαό, της θέλησής του, του πολιτισμού του και του συστήματος κοινωνικών του σχέσεων σε άλλους λαούς.

Έτσι, η ΕΣΣΔ έγινε ένα ιμπεριαλιστικό κράτος, τα τμήματα της Κομιντέρν τα διεθνή πρακτορεία του σταλινικού ιμπεριαλισμού, και η ιδέα της Κομιντέρν, λόγω του ξεπερασμένου χαρακτήρα της και της ακαταλληλότητάς της για τις σύγχρονες συνθήκες, μετατράπηκε σε μια υποκριτική μάσκα της αντίδρασης, με την οποία τυφλώθηκαν πρώτοι-πρώτοι οι λαοί που αποτελούσαν μέρος της ΕΣΣΔ.

Σήμερα, αυτό το τέχνασμα έχει ήδη ξεπεραστεί, η Κομιντέρν έσκασε σαν μια μεγάλη και όμορφη σαπουνόφουσκα. Σαν με ένα κτύπημα μαγικού ραβδιού, το σύνθημα «Προλετάριοι όλων των χωρών, ενωθείτε!» εξαφανίστηκε, το πιο επαναστατικό τραγούδι -«Η Διεθνής»- καταργήθηκε, και σαν οφθαλμαπάτη, σαν *fata morgana* [οπτική ψευδαίσθηση, Σ.Μ.], η «παγκόσμια σοσιαλιστική επανάσταση», η τόσο αναμενόμενη και που φαινόταν τόσο κοντά, ξαφνικά εξαφανίστηκε στη λήθη. Τι απομένει λοιπόν από τη χώρα του «νικηφόρου σοσιαλισμού»; Και πάλι «η Ρωσική Αυτοκρατορία, η αδιαίρετη Μεγάλη Ρωσία».

Όμως, η διάλυση της Κομιντέρν δεν σημαίνει πως οι μπολσεβίκοι έχουν σταματήσει εντελώς να επικαλούνται τα ιδανικά της. Όχι, παρηγορούνται κρυφά με την «παγκόσμια επανάσταση» και εξαπατούν τους τυφλούς, τόσο στη χώρα τους όσο και στο εξωτερικό. Δεν έχουν εγκαταλείψει οριστικά αυτές τις ιδέες και, όταν έρθει η κατάλληλη στιγμή, μπορούν να ξανακαβαλήσουν το άλογο της Κομιντέρν, όπως το έκαναν πρόσφατα και με τον πανοσλαβισμό, που είχε πεθάνει εδώ και καιρό, με μοναδικό σκοπό να κρύψουν από πίσω του τον μοσχοβίτικο ιμπεριαλισμό. Όλα αυτά, όμως, δεν θα είναι παρά προσπάθειες να αναστήσουν νεκρές ιδέες και να τις αναζωογονήσουν τεχνητά. Όπως μόλις είπαμε, η Κομιντέρν έχει πάψει εδώ και καιρό να υπάρχει ως ιδέα· έχει πλέον χάσει τη λειτουργία της ως βιτρίνα του ρώσικου ιμπεριαλισμού.

Πόσα θύματα, πόσες προσπάθειες, πόσο αίμα και δάκρυα, και όλα αυτά για να μπορέσει μια χούφτα απεχθών παρασίτων και προδοτών του λαού να πουλήσει σε εξευτελιστική τιμή τα κεκτημένα της Μεγάλης Λαϊκής Επανάστασης του Οκτωβρίου του 1917; Λένε ψέματα, και δεν θα υπάρξει γυρισμός για αυτούς! Η διάλυση της Κομιντέρν είναι το τελευταίο άθλιο φτύσιμο του τυράννου στο πρόσωπο των εκατομμυρίων εργατών που πίστευαν στην ακεραιότητά του. Σκουπίζοντας αυτό το φτύσιμο από τα μάτια τους, αυτά τα εκατομμύρια θα απαλλαγούν ταυτόχρονα από το δηλητηριώδες πέπλο είκοσι χρόνων ψεμάτων. Και θα δουν πού βρίσκεται η σωτηρία, θα βρουν το μονοπάτι που οδηγεί προς τα εκεί.

Κάτω από τα χτυπήματα των εθνικών επαναστάσεων, οι τυράννοι θα πέσουν, οι αυτοκρατορίες θα καταρρεύσουν και, από τα ερείπια και τις στάχτες τους, θα αναδυθούν αληθινά ανεξάρτητα και ισότιμα κράτη, όπου, δίπλα στο ανεξάρτητο και ενωμένο ουκρανικό κράτος, θα ζουν ελεύθερα εξίσου τα άλλα ανεξάρτητα κράτη που θα εκπροσωπούν όλους τους λαούς του κόσμου. Μόνο τότε θα εξαφανιστούν η βία και η εκμετάλλευση ενός λαού από έναν άλλο, μιας τάξης από μια άλλη και ενός ανθρώπου από έναν άλλο.

Osyp Diakiv «Hornovy»

1944

[Μετάφραση στα ελληνικά: Τάσος Αναστασιάδης, από τη γαλλική απόδοση από τα ουκρανικά του Z.M. Kowalewski]

Πηγή: О. Дяків, «Що означає розпуск Комінтерну ? » [Ο. Ντιάκιφ, «Τι σημαίνει η διάλυση της Κομιντέρν;»], στο : *Літопис УПА. Нова серія*, vol 17 : *Осип Дяків «Горновий» . Документи і матеріали [Χρονικό του UPA. Νέα σειρά, τόμος 17: Όσιπ Ντιάκιφ «Γκορνόβι». Έγγραφα και υλικό]*, εκδόσεις Εθνική Ακαδημία Επιστημών της Ουκρανίας (και άλλοι εκδότες), Κίεβο-Τορόντο 2011, σ. 195-202.

[(*) Ο **Zbigniew Marcin Kowalewski** μελετά τα επαναστατικά και απελευθερωτικά κινήματα. Τα πιο πρόσφατα έργα του στα πολωνικά είναι:

- *Rap. Μεταξύ Malcolm X και υποκουλτούρας των συμμοριών. Το Έθνος του Ισλάμ στη μαύρη Αμερική* (2020)
- *Οι ουκρανικές επαναστάσεις* (2023, και στα γαλλικά το 2025)
- «Δεν είναι χώρα για ελεύθερους ανθρώπους. Η πολωνική περίπτωση στην επανάσταση της Αϊτής» (2024).

Από τη δεκαετία του 1980, έχει συγγράψει διάφορα δοκίμια και μελέτες για την ιστορία της ΟΥΝ και του UPA που έχουν δημοσιευτεί σε αγγλικά, ισπανικά, γαλλικά, πολωνικά και ουκρανικά.]